

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ УКРАЇНИ

КАФЕДРА ТУРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавра

за спеціальністю 242 Туризм,

освітньою програмою «Туристично-екскурсійне обслуговування»

на тему: **«СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ
(НА ПРИКЛАДІ МІСТИЧНОГО ТУРИСТИЧНОГО МАРШРУТУ
«МІСЦЯ СИЛИ»)»**

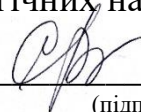
Здобувача вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
Бондаренко Яни Андріївни

Науковий керівник: Фастовець О.О.
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент: Сокол Т.Г.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рекомендовано до захисту на засіданні
кафедри (протокол № 11 від 05.05.2023р.)

Завідувач кафедри: Бабушко С.Р.
доктор педагогічних наук, професор

(підпис)

Київ – 2023

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ. ANNOTATION.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТИЧНОГО ТУРИЗМУ.....	8
1.1. Дослідження терміну терміну «темний» туризм.....	8
1.2. Містичний туризм як різновид «темного» туризму.....	15
1.3. Специфічні особливості створення інноваційних маршрутів містичного туризму в туристичних дестинаціях.....	19
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РЕСУРСНОЇ БАЗИ РОЗВИТКУ МІСТИЧНОГО ТУРИЗМУ В СВІТІ ТА УРАЇНИ.....	23
2.1. Зарубіжний досвід розвитку містичного туризму	23
2.2. Ресурсна база містичного туризму в Україні.....	30
2.3. Відомі об’єкти містичного туризму Київщини.....	44
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК МІСТИЧНОГО ТУРИЗМУ КИЇВЩИНОЮ ТА ПРОПОЗИЦІЇ СТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО МАРШРУТУ «МІСЦЯ СИЛИ».....	53
3.1. SWOT аналіз розвитку містичного туризму на Київщині ...	53
3.2. Авторські пропозиції щодо створення інноваційної програми та калькуляції туристичного маршруту «Місця сили».....	60
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ.....	73

АНОТАЦІЯ

Бондаренко Я.А. Створення інноваційного конкурентоспроможного туристичного продукту (на прикладі містичного туристичного маршруту «Місця сили»). – Рукопис.

Випускна кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм спеціалізації «Туристично-екскурсійне обслуговування». – Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2023.

Кваліфікаційну роботу присвячено висвітленню сучасного стану розвитку інноваційного виду туризму – містичного туризму в Україні, його проблем та особливостей розвитку. Розглянуто сутність темного туризму та його різновиду містичного туризму, визначено особливості організації містичних турів. Висвітлено зарубіжний досвід розвитку містичного туризму. Здійснено дослідження основних об'єктів, що можливо використати для створення маршрутів містичного туризму на території України. Особлива увага приділена характеристиці об'єктів для створення містичних турів на території Київської області. Запропоновано авторський варіант містичного маршруту, розраховано його калькуляцію.

Ключові слова: темний туризм, містичний тур, інноваційний турпродукт

ANNOTATION

Bondarenko Y.A. Creation of the innovative competitive tourist product (business case of the mystery tourist route «Place of Strength»). – Manuscript.

Graduation qualification paper in the specialty 242 Tourism, specialization “Tourism and Excursion Service”. – National University of Ukraine on Physical Education and Sport, Kyiv, 2023.

The qualification work is devoted to highlighting the current state of development of an innovative type of tourism - urban tourism in Ukraine, its problem and development features. The essence of dark tourism and its varieties of mystical tourism are considered, the peculiarities of the organization of mystical tours are determined. The foreign experience of the development of urban tourism is highlighted. A study of the main objects that can be used to create urban tourism routes on the territory of Ukraine was carried out. Particular attention is paid to the characteristics of objects for creating mystical tours in the territory of Kyiv region. The author's version of the city route is proposed, and its costing is calculated.

Keywords: dark tourism, mystical tour, innovative tour product

ВСТУП

Актуальність теми та постановка проблеми. Туризм, як важлива сфера людської діяльності, є надзвичайно динамічним, перспективним і складним явищем. Це невід’ємна частина економіки багатьох країн і можливість повноцінного відпочинку для мільйонів людей, а також спорт і одна з галузей освіти. У наш час розширюється мережа туристично-екскурсійних маршрутів, які сприяють вивченню природного потенціалу країн і традицій народів.

Сфера внутрішнього туризму України поступово почала відновлюватися після спаду внаслідок двох років обмежень, обумовлених пандемією. Так у 2021 р. країна прийняла 4,2 млн іноземців та 14,7 млн подорожей було здійснено українськими громадянами. Проте в 2022 р. Україна зазнала широкомасштабного вторгнення російських військ. Туристичні маршрути зосередилися в західній частині країни, проте вони були мінімізовані поблизу важливих державних, військових, інфраструктурних об’єктів.

У 2022 р. Україна була позбавлена іноземних відвідувачів. З початком 2023 р. фіксується підвищення зацікавленості у внутрішньому туризмі на території Львівщини, Івано-Франківщини, Закарпаття. Певний інтерес проявляється до південних та західних районів Київщини. Але наявність історичних або природних атракцій вже не достатньо для стабільного туристичного попиту. Тому перспективним напрямом відновлення сфери туризму є пропозиції створенні інноваційних туристичного продукту. Наприклад розвиток гастрономічного, медичного, екологічного, темного туризму. Значної популярності зараз набуває містичний туризм, який розвивається не лише у світі, але й в Україні.

Дослідження перспектив розвитку містичного туризму є актуальним, адже ця проблематика є недостатньо опрацьованою у наукових джерелах. Враховуючи значний туристичний потенціал України, у т.ч. Київщини, а також наявність значної кількості об’єктів та місць містичного характеру, які

зараз знаходяться в занедбаному стані, необхідно проводити подальші дослідження і науково обґрунтовувати напрями їхнього збереження та відновлення завдяки просуванню містичного туризму та формування рекомендацій щодо популяризації цього виду туризму. Це дозволить одержати не тільки економічний ефект, а й підвищить туристичний імідж країни та Київщини зокрема, дозволить зберегти історичну та культурну цінність, звичаї, традиції та легенди наших предків, вберегти свою оригінальну українську національну ідентичність.

Актуальність роботи зумовлена, з одного боку, великим інтересом до теми містичного туризму в сучасній науці та суспільстві, а з іншого – недостатньою вивченістю цієї теми. Містичний туризм не надто поширений в Україні, але він є інноваційним інструментом і новим перспективним напрямком підвищення туристичної привабливості України. Київська область має значну кількість відомих містичних місць та об'єктів т.б. значний «містичний» потенціал, який необхідно розвивати, оскільки це принесе додатковий дохід в економіку країни та збільшить потік туристів.

Зважаючи на викладене, автором було обрано тему кваліфікаційного дослідження «Створення інноваційного конкурентоспроможного туристичного продукту (на прикладі містичного туристичного маршруту «Місця сили»).

Проаналізувавши ступінь розробленості теми слід зазначити що тему різновидів темного туризму (в т.ч. містичного) досліджували українські науковці Арайс О. та Сологуб Ю. [2], Іванов А.М. [13] та іноземні дослідники Foley M., Lennon J [50], Stone F.[53]. На жаль, у вітчизняній науковій літературі небагато цілісних дослідження, які конкретно висвітлювали проблеми розвитку містичного туризму на території України. Проте:

- проблеми сутності терміну «темного» туризму та його різновидів розглянуто в працях Арайс О.[20], Паньків Н.М., Куліняк І.Я. та Ярмола [15];

- зарубіжний досвід розвитку містичного туризму як інноваційного туристичного різновиду висвітлювали в своїх працях Алістратова К [3], Шильнікова З.М. [48];
- характеристика основних об'єктів містичного туризму на території України наведена в працях Алістратової [1] ;
- опис об'єктів містичного туризму на території Київщини висвітлено на спеціалізованих сайтах [4; 5; 28; 32; 41] ;
- методика створення інноваційного туристичного продукту частково була висвітлена у працях Любіцевої О. О.

Автору також довелося вдатися до збірок наукових статей, наукових публікацій та матеріалів науково-практичних конференцій з питань туризму. Ці роботи стали теоретико-концептуальною основою дослідження. Вони мають як теоретичне, так і практичне значення. Хоча існує низка праць з проблем містичного туризму, недостатньо праць, які б акцентували увагу на особливостях організації містичних турів у Київській області.

З огляду на зазначене **метою кваліфікаційної роботи** є всебічне дослідження особливостей створення інноваційних видів маршрутів містичного туризму

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- 1) висвітлити сутність «темного» та його різновиду містичного туризму, охарактеризувати його особливості;
- 2) розглянути стан розвитку містичного туризму за кордоном;
- 3) на основі аналізу наукових джерел охарактеризувати основні об'єкти містичного туризму на території України,
- 4) висвітлити перспективні атракції містичного туризму, що сформувалися на території Київщини, їх включеність в туристичні маршрути;
- 5) розробити авторські пропозиції до програми та калькуляцію інноваційного містичного туру «Місця сили».

Об'єктом дослідження: є містичний туризм як інноваційний вид туризму.

Предметом дослідження є розвиток містичного туризму на території Київської області.

Методи дослідження: Для досягнення поставленої мети та всебічного розкриття предмету кваліфікаційного дослідження використано комплекс теоретичних і практичних методів. Таким чином шляхом загальнонаукової систематизації, аналізу та синтезу висвітлено теоретико-методологічні основи дослідження «темного» туризму. За допомогою структурної типології та порівняльних методів охарактеризовано вітчизняний рівень розвитку містичного туризму як різновиду темного туризму. При розробці авторського містичного туру використано прогностичні методи.

Теоретичне значення кваліфікаційної роботи полягає в обґрунтування теоретичних засад дослідження «темного» та його різновиду містичного туризму, узагальненні закордонного та вітчизняного досвіду розвитку містичного туризму. Аналіз проблем дозволив уточнити термінологічні поняття та ресурсну базу розвитку маршрутів даного спрямування на вітчизняному ринку.

Практична важливість роботи полягає в тому, що теоретичні результати кваліфікаційного дослідження були викладені в авторській пропозиції щодо проектування містичних турів Київщиною. Також є можливість використання результатів дослідження в рамках вивчення навчальних дисциплін «Спеціалізований туризм», «Інновінг в туризмі».

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, й викладена на 76 сторінках. Вона містить додатки, список використаної літератури та джерел, а також 11 таблиць та 5 рисунків. У процесі написання роботи було опрацьовано 55 наукових праць та джерел, серед них 6 англійською мовою.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТИЧНОГО ТУРИЗМУ

1.1 Дослідження терміну «темний» туризм

На свідомість суспільства впливає багато процесів. Це впливає на вибір місця подорожі, а отже, і на весь туристичний сектор. Деякі виробники туристичного продукту пропонують активний відпочинок, який супроводжується безліччю гострих розваг. Через це популярністю серед туристів користуються екстремальні та нетрадиційні види туризму. Одна з них – темний туризм. Темний туризм має інші назви: чорний туризм, похмурий туризм, сумний туризм, танато туризм. Все це види туризму, пов'язані з відвідуванням кладовищ і поховань, місць катастроф, стихійних лих і масової загибелі людей, а також місць, пов'язаних з містикою або місць сили, наділених більш сильною енергетикою.

Термін «темний туризм» був вперше використаний у 1996 році в «Міжнародному журналі досліджень спадщини» Дж. Ленноном і М. Фолі, двома дослідниками з Каледонського університету, Глазго, Великобританія. Але в 2000 році вона видала книгу «Темний туризм». Дж. Леннон назвав цю концепцію жахливим «фактором гравітації». «Люди мають пристрасть творити зло». Це неймовірно страшно, але водночас привабливо» [50].

Тобто розвиток «темного» туризму пов'язаний з непереборним інтересом людей до історії і з кожним роком набирає обертів. Люди готові витратити великі гроші, щоб відвідати місця, де раніше відбувалися страшні події. На думку авторів, «темний» туризм означає відвідування місць трагічних подій, таких як поїздка до Аушвіца, місць історичних битв, таких як Босуорт і Геттісберг, або відвідування місць злочинів (наприклад, Джек Різник у Вайтчепелі). Гладіаторські бої в Стародавньому Римі, відвідування місць середньовічних публічних покарань (спалення на вогнищі, повішення, перекочування), відвідування моргу, популярного в Парижі 19 століття. Усе це може служити прикладом ранніх форм «темного» туризму.

Як свідчать дослідження Дж. Леннона і М. Фоулі, головною умовою для існування «темного» туризму є глобальні комунікаційні технології, тому що вони грають важливу роль у створенні первинного інтересу до містичних destinations. На думку Тоні Сітона, професора університету Стратклайд у Глазго, Великобританія, автора книги «Танатотурізм: гід по темряві» існує кілька можливих видів «темної» подорожі:

1. Бути свідками публічних інсценувань смерті;
2. Бути свідком повторних інсценувань смерті;
3. Подорож до місць індивідуальних або масових смертей;
4. Побачити символічні уявлення про смерть;
5. Подорож до меморіалів або місць для інтернування.
6. Подорож до місць сили.

Є.В. Бугрій характеризує «темний» туризм як особливий вид туризму, пов'язаний з відвідуванням кладовищ і поховань, подорожами до місць (екологічних чи техногенних) катастроф, стихійних лих і масових жертв.

У результаті виникла чимала дискусія щодо того, що таке «темний» туризм, частково через фрагментарність досліджень, пов'язаних із використанням різних термінів, наприклад: «містичний туризм», «траурний туризм», "біль туризму". Проблема полягає в тому, що створюється враження, що кожен термін і пов'язані дослідження представляють різні поняття, але вони однакові.

«Темний» туризм включає деякі аспекти інших видів туризму, таких як: освітній туризм, пригодницький туризм та екстремальний туризм. Вона пов'язана з культурною спадщиною країни, оскільки вона знову переживає історію, в якій відбулися трагедії. Він також відіграє важливу роль у наближенні минулих подій, обміні інформацією та викликанні емоцій про темні сторони історії та людства.

Таким чином, «темний» туризм можна визначити як підвид пізнавального туризму, оскільки цей тип туризму пов'язаний з культурою, і в кінцевому підсумку цей тип туризму охоплює багато сфер, включаючи

мистецтво, науку, історію тощо. Історія включає соціальні події, які відбувалися в конкретних місцях і в певний час. Таким чином, «темний» туризм є фундаментальною частиною пізнавального туризму, оскільки він поєднує в собі перераховані вище характеристики. Темний туризм розкриває частину культурної спадщини, яку залишила історія. Мета – поширювати історичні знання через туристичні об'єкти. Таким чином, мотивація до подорожі для цього виду туризму полягає в тому, щоб дізнатися більше про матеріальну спадщину, мавзолеї, музеї або нематеріальну спадщину та звичаї (від похоронних обрядів до легенд).

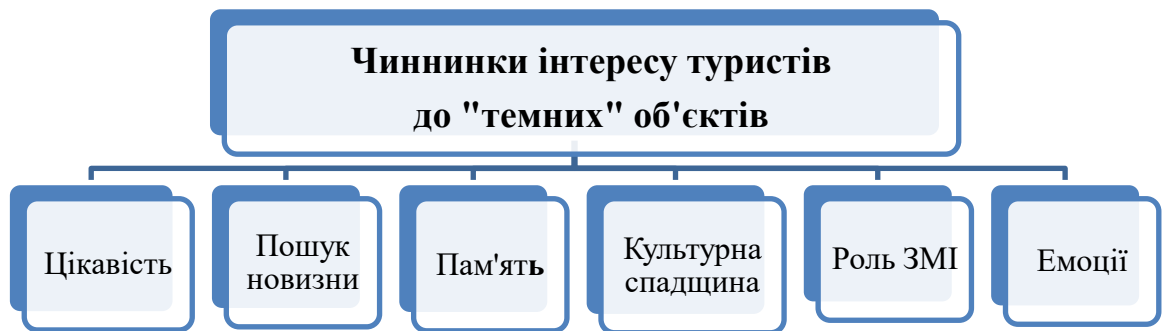
Мандрівка темними місцями мотивована бажанням туриста справжньої зустрічі зі смертю. Людям завжди було цікаво побачити криваві видовища. Наприклад, у 1839 році у Великій Британії була проведена перша залізнична екскурсія до Корнуолла з метою відвідування місця страти двох засуджених убивць. А вже в середині 19 століття перші подорожі туристів на місця битв громадянської війни в США організував і провів британський підприємець Томас Кук.

А через кілька років після закінчення Кримської війни Севастополь відвідали туристи на чолі з американським письменником Марком Твенем. 1937 р. у США після трагічної загибелі німецького пасажирського дирижабля «Гінденбург», де загинули 36 пасажирів, до місця його падіння поблизу військово-морської бази Лейкхерст туристичні агентства почали організовувати поїздки для туристів. Дирижабль курсував на дуже популярному маршруті між Європою та США, тому його пасажирський салон завжди був заповнений, а всі квитки розкуповувалися заздалегідь. Він став вершиною розвитку світового дирижаблебудування і водночас перекреслив еру літальних апаратів цього типу.

Отже, займаючи загальну позицію та наводячи сукупність усіх згаданих факторів, ми погоджуємося з визначенням Леннона та Фолі [50], що «темний» туризм (або чорний туризм, темний туризм, сумний туризм, танатотуризм) є різновидом пізнавального туризму. , що передбачає

подорожі до місць, які так чи інакше асоціюються зі смертю, катастрофою чи містикою (або принаймні з чимось «моторошним»). Воно сильно впливає на наше життя, оскільки тісно пов'язане з нашою історією.

Важливим питанням, пов'язаним з розвитком темного туризму, є мотивація туриста. На рис.1.1. наведено основні чинники інтересу туристів до темних об'єктів запропоновані Філіп Стоун і Річард Шарплі [54].

Рис.1.1 Чинники інтересу до темних об'єктів

Джерело: складено автором за матеріалами[54]

1) Цікавість. Люди завжди хотіли дізнатися що-небудь нове. Філіп Стоун і Річард Шарплів вважають, що обираючи місця трагедій люди несвідомо намагаються думати про смерть, щоб мати можливість думати про неї.

2) Пошук новизни. Внутрішня потреба змін, зміна оточення чи пошук гострих відчуттів є частиною процесу вибору для подорожі. З'явилося нове покоління туристів, які спробували більшість туристичних продуктів, пропонувані на ринку, і все ще зацікавлені у відкритті нових відчуттів. Індустрія туризму повинна задовольнити цей запит клієнтів і створити нові аспекти подорожей.

3) Пам'ять. З давніх-давен у людей існували різноманітні обряди вшанування пам'яті покійного, що має відбитися і в нашому сьогоденні. Кожна культура має свої власні ритуали поховання, і вони приваблюють туристів не лише з антропологічних міркувань, а й щоб висловити повагу до

померлих. Щороку тисячі людей відвідують могили померлих знаменитостей або склепи з останками відомих людей. Численні меморіали та меморіали, що зберігають пам'ять про загиблих, є ще одним доказом того, наскільки важливо для людини пам'ятати своїх попередників.

4) Культурна спадщина. Багато гробниць, склепів, кладовищ та інших місць поховання були включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Вчені Філіп Стоун і Річард Шарплі, які досліджують феномен темного туризму, також припускають у своїй книзі «Темна сторона туризму», що люди, які мають пряме або опосередковане відношення до подій, яким присвячені пам'ятки, відвідують їх тому, що вони ідентифікують ці визначні пам'ятки як частину своєї власної спадщини. Інші люди, не пов'язані з цими місцями, можуть ідентифікувати себе з ними через симпатію чи інтерес до подій. Прикладом цього явища може бути гробниця знаменитої принцеси Діани. Сьогодні люди з усього світу, які все ще поклоняються принцесі після її смерті, мають можливість включити відвідування цього меморіалу в свій маршрут.

5) Роль ЗМІ. У сучасному світі не можна недооцінювати роль ЗМІ. Сьогодні люди в усьому світі можуть отримувати своєчасну інформацію про важливі світові події, такі як катастрофи чи смерть людини, одним натисканням кнопки. І не дивно, що туристи хочуть відвідати місця, які висвітлюються в ЗМІ. Фільми жахів, містичні комікси та фентезі також приваблюють мільйони глядачів. З серіалом «Чорнобиль» американського телеканалу НВО кількість відвідувачів зони відчуження почала стабільно зростати. Зараз це один із найпопулярніших темних маршрутів у світі.

6) Емоції. Це головна причина, чому люди цікавляться темними туристичними напрямками. «Темний» туризм насамперед має на меті викликати певні емоції у туристів. Це може бути почуття страху, вдячності або захоплення.

Туризм стихійних лих – це подорожі в райони, які нещодавно зазнали природних або техногенних катастроф. Інформація про катастрофу та її

наслідки привертає увагу людей, а також виконує важливу інформаційно-просвітницьку функцію. Людям, які здійснюють такі тури, як правило, цікаво побачити наслідки катастрофи, подорожуючи організованою групою. Одними з найдавніших місць туризму є зони катастрофи Помпеї та Геркуланум в Італії. Тут туристи можуть дізнатися про історію та діяльність вулкана Везувій і навіть побачити людські останки, поховані у вулканічному попелі. Інші місця стихійних лих, які стали відомі на весь світ: ураган Катріна, який вважається одним із п'ятірки найбільш смертоносних ураганів в історії Сполучених Штатів Америки; землетрус в Чилі в 1960 році - найсильніший землетрус з коли-небудь зареєстрованих, стався поблизу Вальдівії, де загинуло 6000 людей; Велика повінь 1931 року в центральному Китаї стала найбільш смертоносним природним лихом, яке будь-коли зареєстровано у світі.

Найвідомішою катастрофою в усьому світі є Чорнобильська катастрофа, яка сталася в 1986 році в Радянському Союзі (на території України). Ця катастрофа стала найстрашнішою в історії людства аварією на атомній електростанції з матеріальними та людськими втратами, а також довготривалими жахливими наслідками. Масштаб події відобразився не лише в кількості смертей, спричинених аварією, але й у пов'язаних з цим витратах і довгострокових наслідках радіації, таких як рак та інші вроджені дефекти. Існують також інші класифікації темного туризму, такі як: катастрофічний туризм; містичний туризм; цвинтарний туризм; туризм смерті. За змістом вони, однак, згодні з класифікацією Стоуна.

Також в цьому напрямку працював А.Сітон, який ввів поняття «танато-туризм» та дослідив його види. Російські та українські дослідники Ю.Темний, В.Кляп і Ф.Шандор розглядали явище темного туризму на пострадянському просторі.[47,с. 92]

Ф. Стоун [54] запропонував класифікацію об'єктів і видів діяльності, які можуть бути використані для темного туризму, і уточнив ціль. (Таблиця 1.1)

Таблиця 1.1

Класифікація заходів та об'єктів темного туризму за Ф.Стоуном [54]

	Заходи	Характеристика об'єктів, що використовуються для проведення заходів
1.	атракціони темних забав	туристи розважаються за рахунок реальних або вигаданих містичних історій
2.	темні виставки	залучення до смерті, з метою збереження пам'яті або рефлексії
3.	темні підвали	передають відчуття реального страху та мають на меті освіту (розташовані на території в'язниці, передають атмосферу жаху та безвиході, можуть надавати театралізованого ув'язнення)
4.	темні місця для відпочинку	кладовища, що по суті є поєднанням паркової культурної зони з пам'ятками
5.	темні святині	є цільові для туристів, оскільки занадто близькі до смерті (місце загибелі принцеси Діани у Парижі)
6.	місця темних конфліктів	своєю появою зобов'язані потужним політичним ідеологіям (згодом цей вид став найкомерційнішим)
7.	темні табори геноциду	відображають фактичні місця страждань, що спричинені катастрофою чи геноцидом, найтемніші з усіх об'єктів (поля смерті в Камбоджі)

Джерело: систематизовано автором

Отже, незважаючи на те, що «темний» туризм є досить молодим видом туризму, розгляду його сутності вже присвячено чимало робіт іноземних та вітчизняних дослідників. Найбільше праць присвячених цьому явищу належить американському вченому Стоуну.

1.2. Містичний туризм як різновид «темного» туризму

З кожним роком нових різновидів туризму стає дедалі більше і кожен з них користується великою популярністю. Наприклад, зараз у світі активно формуються нові напрями туризму, такі як гастрономічний, атомний, медичний, релігійний, екологічний, урбаністичний. Новим віянням та вимогам споживачів у наш час постає різновид «темного туризму» – містичний туризм.

На сьогодні і суспільство щораз менше подорожує чи відпочиває пасивно, віддаючи перевагу активному або новому виду відпочинку. Результатом цього працівники туристичного сектору вимушені «створювати» нові, нетипові та раніше ніким не запропоновані види відпочинку, які супроводжуються багатьма атракціями з наявністю гострих відчуттів. Науковці намагалися запропонувати варіанти класифікації даного виду туризму, проте чіткої загальної класифікації створено не було.

Одна з причин – неможливість виділення «чистих» форм та видів. Дослідники Паньків Н.М., Романова А., Мирний С. висвітлювали факторний аналіз та перспективи розвитку темного туризму в Україні. Потенціал темного туризму в країнах Європи досліджував у своїй праці Сардак С.Е., Іванов А.М. уточнив термін темного (похмурого) туризму та запропонував виділяти: туризм катастроф (різної генези, землетрусів, повені, вулканізму, техногенних катастроф) або тури лиха (*disatertour*), містичний туризм, туризм смерті, некропольний (кладовищний) туризм. Узагальнюючи праці вищезазначених авторів та враховуючи дослідження Заставецького Т.Б., Заставецької Л.Б., Івченко А., Пархоменко О. пропонуємо дотримуватися наступної класифікації підвидів «темного» туризму:

- *туризм місцями катастроф* (відвідини місць природних, техногенних катастроф чи місць людської недбалості (Чорнобиль, промислові зони Краматорська та Маріуполя, кар'єри в Кривому Розі);
- *танато-туризм*, «скерований на відвідування місць з трагічною історією» (відвідування місць та об'єктів людської трагедії: концентраційних таборів, місць Голодомору та Голокосту (Національний музей «Меморіал жертв Голодомору», Київ), місць серійних вбивств, музеїв тортур (тюрма на Лонцького (Львів)) території та об'єкти, пов'язані зі знищенням людей за релігійними переконаннями;
- *містичний туризм* – підвид темного туризму, пов'язаний з відвідуванням аномальних місць чи історичних пам'яток з

паранормальною активністю (таємничі печери або озеро Лох-Несс, де, як стверджують, проживає Лохнеське чудовисько);

- *некропольний* або *цвинтарний* туризм, пов'язаний з відвідуванням кладовищ.

Рис. 1.2. Види темного туризму

Джерело: систематизовано автором

Містичний туризм виступає одним з різновидів «темного» туризму. Дослідники [3; 5; 47] розглядає *містичний туризм* як *подорож до місць аномалій з метою отримання гострих відчуттів і незвичайних вражень*.

Містичний туризм варто розділити на два великих блоки:

- 1) містичний туризм, спрямований на відвідування місць, де живуть привиди, вампіри та інша нечисть;
- 2) містичний туризм до так званих «місць сили» – місць, які мають позитивну (м'яку) або негативну (жорстку) енергетику.

Згідно зі словниковим визначенням, «містичний» означає релігійно-ідеалістичні погляди, які визнають існування надприродних сил і можливість спілкування людини з ними. Містичний туризм включає відвідування всіляких замків з легендами про привидів і місць, пов'язаних з інопланетянами.

Сьогодні люди все менше хочуть подорожувати і відпочивати пасивно, тому виробники туристичних продуктів пропонують активний відпочинок, який супроводжується безліччю розваг і справжніми гострими відчуттями. Через це популярністю серед туристів користуються екстремальні та нетрадиційні види туризму.

Містичний туризм, подорожі загадковими місцями задовольняють цікавість людей до незвичайного та надприродного. Популярністю серед туристів користуються форти і замки з привидами і вампірами, чарівниками і мольфарами, місця чудес і унікальних релігійних дійств, НЛО і всіх паранормальних явищ. Серед найзагадковіших місць – Антонієві печери в Чернігові, кам'яна могила під Запоріжжям, історія якої передує історії єгипетських пірамід, Мавринський майдан на Дніпропетровщині, Музей мольфарства в Карпатах тощо.

В Україні практично в кожній області є так звані «будинки з привидами», в яких ніхто не проживає зважаючи на містичні події, що відбуваються у них. Загадковий «демонічний» потенціал, приваблює туристів. В деяких країнах світу заповзятливі бізнесмени навіть скуповують містичну нерухомість і роблять на цьому свій прибутковий бізнес.

Уфологічний туризм розвивається з 1959 р., коли американські вчені ввели в науку термін UFO – Unidentified Flying Object (непізнаний літальний об'єкт). Тури розглядаються як відвідування місць, пов'язаних з аномальними аерокосмічними явищами.

Некропольний туризм є найбільш розвиненим напрямком, оскільки багато людей цікавляться відвідуванням могил відомих людей, а історичні кладовища з часом набувають популярності як музеї сакральної скульптури

та архітектури. Могили відомих правителів, політиків, священників, вчених, літераторів, композиторів, художників, артистів на кладовищах всього світу відображають культуру та історію держав, що дозволяє згадати про власне місце в цьому світі, про зроблене добро і зло. Наприклад компанія туроператор «Kraina.ua» пропонує екскурсії Байковим кладовищем (Київ). В центрі міста Миколаєва розташовано старий некрополь до якого працівники 5 туристичних фірм та краєзнавчого музею проводять тематичні екскурсії. Державним історико-культурним музеєм-заповідником проголошено Личаківське кладовище у Львові. Некрополь із мумією М. Пирогова у Вінниці є прикладом місця поховання відомої людини.

Отже, містичний туризм – це різновид «темного» туризму, пов'язаного з відвідуванням місць або історичних пам'яток, де «живуть привиди», відвідуваних інопланетянами або пов'язаних з містичними явищами, подорожей до місць з паранормальною активністю. Це також включає поїздки з метою набуття сил за допомогою медитації, йоги, спеціальних подій, церемоній або ритуалів.

1.3. Специфічні особливості створення інноваційних маршрутів містичного туризму в туристичних дестинаціях

Центральне місце в системі туризму належить туристичним дестинаціям. У сучасних умовах усталилося полісемантичне тлумачення сутності туристичної дестинації. Вона розглядається у геопросторовому, управлінському, маркетинговому, соціокультурному вимірах. Туристичні перспективи дестинації багато в чому визначаються застосуванням ефективних маркетингових технологій для позиціонування та просування територіального туристичного продукту.

Маркетинговий підхід здатний забезпечити успіх дестинації у гострій конкурентній боротьбі навіть при мінімальній кількості туристичних ресурсів, обмеженості ітрадиційних «точок інтересу» на її території.

Розвиток туризму в постмодерністській ситуації відбувається в суспільстві споживання, орієнтованому на практику отримання вражень, емоцій та відчуттів. У постмодерністській візії туризму товаром стає симульований досвід подорожування, генерований на основі застосування новітніх технологій соціального конструювання. Відображенням ідей симуляції реальності в туристичному просторі стають такі продукти туризму, як тематично-розважальні, концептуальні, подієві та ін. тури. Тому набуває актуальності вивчення можливостей та існуючого досвіду застосування технологій міфодизайну як інноваційного підходу до конструювання туристичної «гіперреальності».

Київщина як туристична дестинація належить до регіонів України з динамічно зростаючими обсягами в'їзного туристопотоку, інтерес до цієї території туристів є тривалим і стійким. Реалізація технологій міфодизайну може посприяти перетворенню багатьох туристичних дестинацій Київщини на її фірмовий продукт, своєрідну візитну картку регіону. Дестинації володіють потужним потенціалом для розвитку нетрадиційних видів туризму, що концептуально відображають постмодерністську парадигму сучасної культури.

Одним із них є містичний туризм, який поступово набуває популярності серед споживачів ексклюзивних вражень, поціновувачів незвичних відчуттів та емоцій.

Розробка інноваційного туристичного продукту є складним, багатоетапним процесом, який потребує комплексного систематичного аналізу та здійснюється за низки умов (див.рис.1.3).

1) Формування уявлень про туристичний продукт, його кількісні та якісні характеристики на основі постійного вивчення реального та потенційного попиту. Цю роботу необхідно проводити постійно, тому що в туризмі часто змінюються мода, смаки та уподобання;

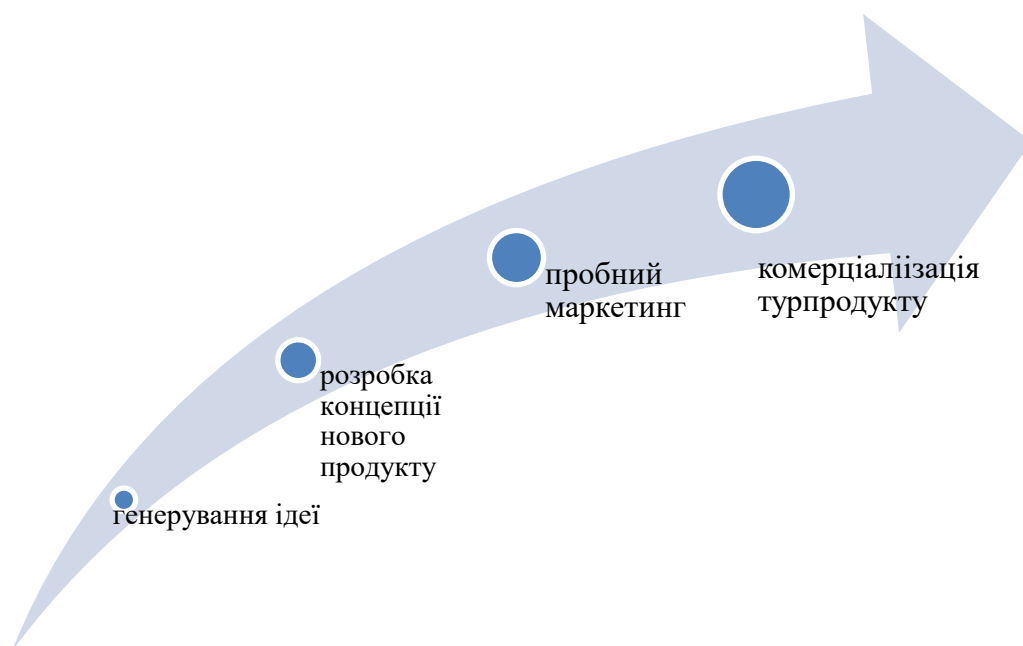

Рис.1.3. Послідовність етапів розробки та реалізації турпродукту

Джерело: складено автором за [19]

2) Розробка концепції нового турпродукту. Вона полягає в забезпеченні конкретних споживчих характеристик, які відповідають запитам цільового ринку та матеріально-технічним і фінансовим можливостям туристичної фірми. Мається на увазі вибір маршруту, програми, виду туризму, обсягу та класу послуг;

3) Пробний маркетинг, тобто продаж на ринку першої партії нового турпродукту з метою визначення ставлення до нього потенційних покупців, а також виявлення та усунення можливих недоліків;

4) комерціалізація нового туристичного продукту, яка полягає в організації його масової реалізації [19].

Крім того, розробка туру включає також етапи, наведені на рисунку 1.4.

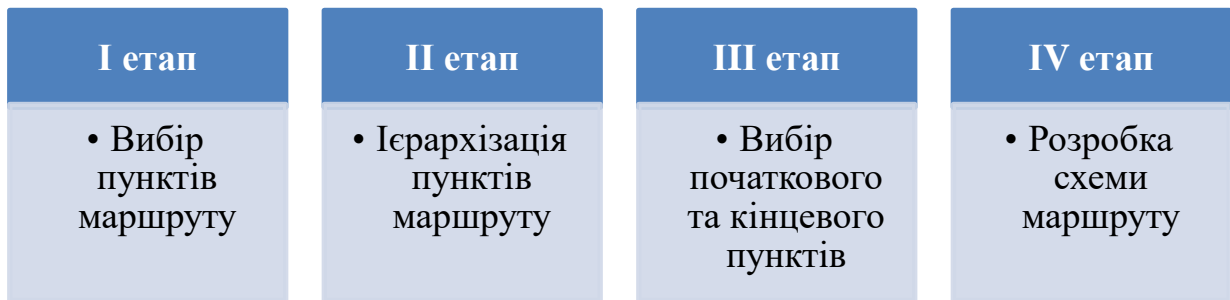

Рис 1.4 Етапи розробки нового турпродукту
Джерело: систематизовано за автором за Любіцевою О.О.[19]

I Етап. Вибір пунктів маршруту. Критерієм відбору є привабливість експонатів для мети поїздки, можливість забезпечити різноманітність програми перебування в даному населеному пункті, його транспортне сполучення та надання гостинних послуг.

II Етап. Точки маршруту ієрархізовані відповідно до вищезазначених критеріїв, при цьому основна увага повинна бути приділена класу гостинності та транспортному сполученню обраних точок маршруту. Метою цього рівня є диференціація точок маршруту відповідно до мети подорожі, призначення точок заявки з довгостроковим програмним та екскурсійним обслуговуванням.

III Етап. Вибір початкової та кінцевої точок маршруту здійснюється за показником транспортної доступності, тобто. Х. поєднання з постійним місцем проживання потенційних туристів (район діяльності туроператора), взаємозамінність транспортних засобів, тип транспортних засобів. Початкова і кінцева точки маршруту – це початкова і кінцева точки подорожі. Початком подорожі вважається місце надання туристу першої туристичної послуги, зазначеної в договорі.

IV Етап. Розробка схеми маршруту. Схема маршруту залежить від обраної форми. Маршрут – це напрямок руху туриста, задалегідь спланований маршрут послідовного переміщення туристів між відвідуваними протягом певного часу географічними пунктами з метою отримання послуг,

передбачених як програмою обслуговування, так і додаткових: проживання, харчування, екскурсійне обслуговування, спорт, розваги, громадські заходи тощо. Вибір схеми маршруту залежить від транспортної системи, рівня розвитку кожного виду транспорту та рівня розвитку транспортної інфраструктури, яка забезпечує надійність і безпеку роботи транспорту.

Як правило, для екскурсій передбачається використовувати автобус. Такий вибір пояснюється швидкістю пересування, зручністю, а також можливістю одночасного відвідування великої кількості туристично-рекреаційних ресурсів країни та переміщення з одного місця призначення в інше. Туристична компанія підписує договір про оренду автобуса з транспортною компанією в Україні. На всьому шляху туристів супроводжує менеджер маршруту, який виконує численні організаційні функції: розміщення в готелях, зустрічі з гідями, провідниками, митне оформлення та інші справи, необхідні для безпечної та цікавої подорожі. Точний час вильотів з міст також повідомляє керівник групи.

При розробці містичних маршрутів набуває актуальності вивчення можливостей та існуючого досвіду застосування технологій міфодизайну як інноваційного підходу до конструювання туристичної «гіперреальності». Зазначимо, що об'єктивна дійсність та сконструйована гіперреальність мають бути ретельно збалансованими задля зниження ризиків розчарування споживачів, а відтак і потенційних збитків організаторів туристичного бізнесу.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ РЕСУРСНОЇ БАЗИ РОЗВИТКУ МІСТИЧНОГО ТУРИЗМУ В СВІТІ ТА УРАЇНИ

2.1. Зарубіжний досвід розвитку містичного туризму

Емоції дуже важливі для будь-якої людини, будь вони позитивні чи негативні. Страх, співпереживання, відчай – без них немає людини. Хтось із можливих туристів шукає відповіді на питання історичного характеру чи

власного інтересу, а хтось намагається вирішити психологічні чи етичні проблеми, є й ті, хто любить «гострі» емоції. А хтось не замислюється і просто цікавиться «всем незвичайним». Містичний туризм не дуже поширений в Україні, але дуже популярний у світі. Містичний туризм, подорожі в таємничі місця задовольняють інтерес людей до надзвичайного і надприродного. Замки з привидами і вампірами, чаклуни тамольфари, місця чудес таунічних релігійних дійств, UFO і будь-яка паранормальна активність. Все це є предметом вивчення поціновувачів містичного туризму.

Як ми зазначали, вперше термін «темний туризм» з'явився у 2000-х роках та вважається, що започаткували цей вид туризму професори Шотландського університету в Глазго Малькольм Фоулита Джон Леннон, опублікувавши дослідження під назвою «Darktourism»[50].

Як свідчить карта популярності пошукових запитів у web-сервісі Googletrends за пошуковим терміном англійською мовою “darktourism” (у перекладі – “темний туризм”) у світі (рис. 2.1).

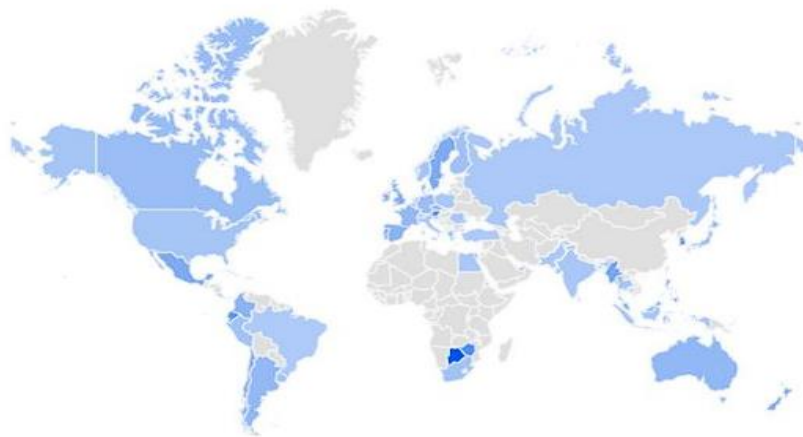

Рис. 2.1. Популярність пошукового запиту «darktourism» у світі [1]

Найбільшу цікавість до темного туризму проявляють жителі Ботсвани (100%), Маврикію (76%) та Австрії (45%), менш популярним він є в Новій Зеландії (39%) та Сінгапурі (34%). Найменшою популярністю користується в

Японії та Бразилії (1%). Україна на карті не позначена, оскільки частота пошукових запитів є низькою, що підтверджує слабку зацікавленість та популярність даного виду туризму в Україні.

Однак деякі українські туроператори все ж пропонують жителям України тури в темні місця. Багато українських туроператорів розробили тури в регіон Трансільванія (Румунія), де знаходиться знаменитий замок Дракули. Відомі туроператори, такі як JoinUp і CoralTravel, також пропонують відвідування єгипетських пірамід, ще одного місця сили. Це дослідження показує, що українські туроператори пропонують невелику частину об'єктів темного туризму у світі, тим самим знижуючи інтерес українців до цього виду туризму.

Містичний туризм, який є різновидом «темного туризму», є новим і малорозвиненим видом туризму, тому офіційної статистики про туристичні вподобання та популярні містичні напрямки немає.

За даними інтернет-опитування на сайті туристичної агенції «РГБ-ТУР», яка вже 9 років працює на ринку туристичних послуг і пропонує тури за всіма напрямками, а також розробляє містичні тури, містичні тури є найпопулярнішими турами. до Тибету. Гора Кайлас, наприклад, вважається найважливішим священним місцем Тибету, її називають центром світу, місцем проживання богів. Обігнути її пішки, а це відстань 53 кілометри, за повір'ями, означає повне очищення від гріхів. І якщо ви обійдете 108 разів, ви можете досягти нірвани. У районі Кайлаш час сповільнюється, і людина відчуває нові, абсолютно незнайомі відчуття, тому цікавість туристів до цього місця цілком зрозуміла.

На другому місці за популярністю відвідування Румунії. Індія також приваблює людей, які шукають духовної гармонії, а Непал відомий як країна езотерики. Близько 10% аудиторії хотіли б побачити «темну сторону» Чехії. Решта, хто вибрав «Інше», можливо, захочуть зрозуміти таємниці стародавніх інків, ацтеків чи майя.

Якщо поглянути на діяльність компаній, що організовують містичні тури по світу, то це компанії з багаторічним досвідом роботи в сфері туризму та організації турів. AtlasTour, наприклад, туристична компанія, яка існує з 1991 року і обслуговує клієнтів у всьому світі. Туристична агенція AtlasTour має мережу з понад 350 незалежних туристичних компаній у 45 країнах світу.

Особливості роботи туристичних агентств свідчать, що компаній, які спеціалізуються на організації містичного туризму відсутні, в складі портфелю компаній лише ексклюзивні містичні тури та екскурсії по світу. Існує практика поєднання містичного та екологічного туру, особливо якщо йдеться про місця сили, наприклад, тур від компанії «SWEETTRAVELAGENCY&MORE», «Atlastour» та ін.

У світовій практиці для оприлюднення місць, де відбуваються аномальні явища, та використання їх у світовій практиці було знято та трансльовано по телебаченню («TheLearningChannel») низку документальних фільмів про замки з привидами в Шотландії, Англії, Уельсі тощо. Крім того, у Великій Британії активно продають супутні продукти містичного туризму, наприклад, «наукові паранормальні набори» (вартістю від 180 до 850 доларів), які нібито дозволяють «відкривати» духів. До таких комплектів можуть входити детектори електромагнітного поля, спеціальні пристрої, що випускають світлове випромінювання для виявлення необхідних змін тощо.

Популярні місця містичного туризму наведеі у таблиці 1.1.

Таблиця 2.1.

Найпопулярніші місця містичного туризму[ ]

№№	Місце	Країна	Захід
1.	м. Единбург	Велика Британія	фестиваль привидів MaryKing'sClose
2	М.Помпеї	Італія	екскурсії музеєфікованим містом, що розкопане після виверження вулкану
3.	М.Куско	Перу	шаманський ритуал
4.	Сейдонські воронки	Штат Арізона (США)	ліс дерев із закрученими за годиниковою стрілкою стовбурами і гілками
5.	стародавній кам'яний комплекс	Німеччина	п'ять нерівних піщаних колон, з гротами і переходами.

	Екстернштайне. (Святилище Третього Рейху)		
б.	камінь у стіні на Вавелі (Краків).	Польща	перебування в Вавелі поблизу

Джерело: авторська розробка[5]

У столиці Шотландії *м.Единбург* щороку в середині травня проходить фестиваль привидів *MaryKing'sClose* який названо на честь підземної ланцюг- вулиці, де учасники фестивалю запрошуються на прогулянку серед похмурих руїн. Звичайно, дорога, захована під землею близько 200 років тому, не єдиний пам'ятник міфів про привидів: на десять днів публіка занурюється в паранормальні явища і бере участь в експериментах, які проводяться на основі історій в місцях найбільшого скупчення привидів. А ще пропонується зустрітися з духами, почути історії про жахливі події минулого та поспілкуватися з медіумами. Найсміливішим пропонують спуститися в незнайоме підземелля на всю ніч.

Ще одним темним напрямком туризму є Помпеї – найкраще збережене римське місто, унікальне мертве місто, яке вчені очистили від кількох метрів попелу і тепер є величезним музеєм під відкритим небом. Місто було повністю зруйноване під час виверження вулкана Везувій у 79 році нашої ери. І лише через сімнадцять століть почалися розкопки. Через недбалість археологів багато артефактів було знищено, оскільки не представляли художньої цінності. Але з 1960 року почалися реставраційні роботи, які дозволили практично повністю відновити колись втрачене місто Помпеї. Тепер відвідувачі можуть вільно гуляти вулицями і бачити будинки городян, які жили тут майже 2000 років тому. Найчастіше це двоповерхові будівлі, прикрашені фресками або мозаїкою. Будинки заможних людей вирізнялися мармуровими скульптурами на фасадах.

Під час екскурсії туристам пропонується відвідати найдавніший храм, побудований на честь грецького бога Аполлона. З 28 величних колон лише 2 були відреставровані, але прекрасні фрески із зображенням Троянської війни,

виявлені у внутрішніх нішах храму, збереглися практично в первозданному вигляді. Цікаві такі пам'ятки, як храм Юпітера, казарми гладіаторів, терми, арени Великого і Малого театру та багато інших. У 2019 році близько 2,8 мільйона людей заплатили за відвідування археологічних пам'яток Помпеї, Геркуланума та Торре-Аннунціата. Загалом у 2019 році археологічну зону відвідало близько 3,8 млн осіб, адже кількість відвідувань цього місця з кожним роком зростає. Деякі частини Помпеї були закриті, а відвідувачам було запропоновано відвідати інші археологічні пам'ятки в цьому районі.

Учасникам програм на італійському круїзному лайнері Costa Concordia в регіоні Південної Америки, прихильникам містичного туризму пропонують взяти участь у шаманських ритуалах, наприклад, в Куско, в горах Перу. Як відомо, Куско був столицею інків і сьогодні приваблює як звичайних туристів, так і любителів містики.

Не менш цікавою може бути поїздка на Байкал, де бурятські шамани проводять ритуали, не менш привабливі, ніж перуанські.

«Місце сили» Воронка Сейдона. Сейдона – невелике містечко в Арізоні (США) у південно-західній частині величезного плато Колорадо, поблизу мальовничого каньйону Оук-Крік. Місцеві жителі називають Сейдон «місцем високої концентрації енергії». Навколо цих таємничих місць ростуть стародавні кипариси з сильно покрученими стовбурами. Обертання стовбура дерева вказує на енергетичну воронку, яка впливає на дерева з моменту їх народження, обертаючи стовбур і гілки за годинниковою стрілкою. За кілька метрів від зони сильної радіації рівномірно ростуть однакові породи дерев. При вимірюванні рівня енергії звичайним маятником амплітуда руху в таких зонах збільшується на кілька порядків, на відміну від нормального стану.

Відомим місцем в Європі є Екстернштайн, святилище Третього Рейху. Це місце сили в Європі, яке являє собою древній кам'яний комплекс – скупчення мегалітичних скель. У 1935 році він став святилищем і місцем проведення ритуалів таємного Чорного Ордену СС – (Ahnenerbe – «Спадщина Предків»). Як відомо з документальних джерел, займалося

таємне товариство Аненербе «Спадщина Предків». у вивченні мегалітичних накопичень на території Німеччини та окупованих регіонів. Звичайно, старовинний лісовий заповідник Екстернштайн не міг залишитися без уваги суспільства. Тому в січні 1937 року «Спадщина предків» розпочала дослідження стародавніх мегалітів. Externstein – величезні колони з пісковика, створені природою. Вони досягають десятків метрів у висоту.

Донині містичне святилище Третього Рейху зберігає багато таємниць. Колись тут відбувалися запеклі сутички між язичниками та християнськими ченцями. Місце сили –Екстернштайн був притулком для паломників з доісторичних часів і поперемінно служив фортецею, місцем розваг і в'язницею. Зараз в Тевтобурзький ліс приїжджають туристи з усього світу.

Стародавня китайська наука про земні енергетичні поля стверджує, що струмені сильної енергії пронизують кожен куточок земної кулі. Перетин їх променів характеризуються винятковою силою. У таких місцях можуть відбуватися незрозумілі події, проявлятися несприятливі явища, але також вони можуть фонтанувати цілющою позитивною енергією.

Одним із місць, що має дуже сильну позитивну енергію, є камінь у стіні на Вавелі. Як стверджують знавці, це справжній краківський чакрам – таємниче місце сили, начебто під криптою св. Гедеона перетинаються аж сім енергетичних потоків, один з яких єднає Вавель з Єрусалимом (за іншою легендою, каплиця св. Гедеона була побудована з одного з семи магічних каменів, які бог Шива розкидав по Землі). На перший погляд – неймовірно, але, кажуть, що всього кілька хвилин біля дверей каплиці достатньо, щоб повністю переосмислити сутність буття і зарядитися позитивною енергією.

Ще кілька, хоч і не настільки сильних, місць позитивної енергії у Польщі: Ясна Гора в Ченстохові, кафедральний собор у місті Гнезно, кам'яні кола в Одрах біля Черська, Лиса Гора в Свентокшиському воєводстві і гора Шленза (Собутка) в Судетському передгір'ї.

Незвичайно сильна позитивна енергетика відчувається також у стінах найдавнішого православного монастиря Польщі в селі Яблечна над Бугом

(Люблінське воєводство). Особливо популярною серед прихильників усього дивовижного є й піраміда в Рапі біля Голдапу (Вармінсько-Мазурське воєводство), яка також є джерелом унікальної сили.

Отже, окрім вище зазначених об'єктів, є ще велика кількість популярних місць темного туризму серед туристів. Для кращої структуризації об'єктів, їх розділяють за географічним (по регіонах) та тематичним (за тематикою) принципом. Існує чотири основні тематичні види темного туризму: туризм катастроф, танатотуризм, містичний туризм, некропольний туризм. В кожному з цих видів виділяються різні об'єкти туристичного огляду. Найвідоміші об'єкти містичного туризму вже багато років привертають увагу туристів.

2.2. Ресурсна база містичного туризму в Україні

Аналізуючи туристичну діяльність країни, можна визначити, які ніші ще не зайняті, що найбільше цікавить туристів при пошуку місця відпочинку та яку мету вони переслідують, обираючи поїздку в ту чи іншу країну. Туристи найбільше використовують відпочинок і відпочинок (95,82%), лікування – 3,17 %, спортивний туризм – 0,06 %, а на спеціалізований туризм припадає лише 0,03 %. Проте перспективи розвитку містичного туризму на Україні існують завдяки великій кількості об'єктів та необхідності певних верств людей в релаксації, а певних верств у зацікавленості у невідомому та таємничому.

Зазначимо, що у стародавні часи люди мали здатність відчувати природні зони комфорту, де можна відновити здоров'я чи дістати духовну силу, тож багато поселень засновували саме неподалік таких місць. І нині ці архаїчні пам'ятки природи, культури, історії або релігії стають є популярними напрямками паломництва. В Україні є багато культових місць, де можна зарядитися енергією природи і космосу, гармонізувати свій внутрішній світ, перезавантажити своє життя. Такі місця надихають,

розширюють межі світогляду та впливають нас відомість. Навіть скептики, потрапляючи в такі місця, відчувають себе по-новому.

За містичними явищами не обов'язково їхати за тисячі кілометрів від дому. Практично в кожній області України є свої аномальні зони. Різновидом містичного туризму можна вважати поїздки до старовинних замків і будинків, де можуть жити привиди. Правда, щоб залишитися в такому місці на ніч, потрібні дійсно залізні нерви. Навіть без привидів і прибульців, ніч у покинутому будинку чи дрімучому лісі – випробування не для слабкодушких. Місця сили специфічно впливають на організм і енергоінформаційне поле людини. Цей вплив зміцнює внутрішні ресурси людини.

Умовно до основних позитивних факторів впливу можна віднести:

- Додаткова життєва енергія або біоенергія, щовикликає складноз'ясовні умови, при яких організм починає прискорювати відновлення і загоєння.

- Пробудження внутрішніх (ясновидіння тощо) та/або зовнішніх (фізична сила, вдосконалення органів сприйняття тощо) здібностей.

- Активація глибоких шарів психіки, які зазвичай недоступні, і значне поліпшення роботи всього мозку. У такому стані людина може отримати відповіді на питання, які її цікавлять.

- Допомога в зануренні в медитативні та життєві стани для доступу до нових, раніше недоступних рівнів самосвідомості та навколишнього світу.

- Комфортний і приємний стан, швидке зняття стресу (навіть хронічного), як психоемоційного, так і фізіологічного. Швидке перезавантаження, бажання нових досягнень.

Тому в місцях сили часто проводять різноманітні розвиваючі заходи: медитаційні вправи, йога-тури, курси йоги та цигун на природі, оздоровчі програми тощо. Так само у кожної людини є своє, особливо комфортне місце, яке дає заряд енергії, стан внутрішнього комфорту. Можливо це місце

було більш відкритим у дитинстві, і, представляючи його зараз, ми маємо радісні, добрі спогади. Такі місця також можна описати як «місця сили».

Це особисте місце сили, яке також може мати сильний позитивний вплив на тіло та свідомість людини та може допомогти у складних ситуаціях.

Авторський аналіз локацій «містичного туризму» дав змогу визначити найпопулярніші напрямки містичного туризму, які користуються популярністю у туристів [4].

До таких місць відноситься Кам'яна Могила – унікальна пам'ятка геології та археології світового значення, розташована в Запорізькій області поблизу Мелітополя. Пам'ятник являє собою великий курган, схожий на могилу, викладений посеред степу величезними каменями незвичайної форми, вони лежать на «подушці» з жовтого піску, який золотистий виблискує під променями сонця. У гротах і печерах кургану збереглися тисячі петрогліфів – наскельних зображень стародавніх людей, які багато тисячоліть тому жили і кочували в приазовських степах.

Це єдине місце в світі, де на невеликому просторі зосереджені картини такого широкого історичного діапазону: від пізнього палеоліту до середньовіччя (20-16 тис. до н. е. – 11-13 ст. н. е.). Кам'яна могила вважається природним утворенням. Близько 14-12 мільйонів років тому існувало Сарматське море, яке займало територію нинішнього Чорного, Азовського і Каспійського морів, і тут знаходилася мілина пісковика. Зникло море, запанувала пустеля. З'явилися червоно-бурі глини, що містять залізо і марганець. Пізніше тут утворилися долини річки Пра Молочна, води якої проникли глибоко в землю, а оксиди заліза і марганцю вийшли на поверхню, утворивши кам'янисті породи. Дія води та вітру розкололи оригінальний щит пісковика, і його фрагменти ковзали по піску, створюючи своєрідну піру.

Сьогодні тут зберігаються зліпки молюсків Сарматського моря. Однак це не хаотична сукупність плит, а кам'яна оболонка, в якій утворилися гроти і печери, які виявилися дуже корисними для стародавніх людей і для здійснення обрядів їх давніх культів. Кам'яна могила стала святилищем

стародавніх мешканців приазовсько-чорноморських степів, а кожен грот пам'ятника виконував функцію своєрідного вівтаря, на якому здійснювалися ритуальні дії та жертвоприношення[20].

Місцевість Бакота вважається колискою історії Хмельниччини. Бакота як місто, було столицею Дністрянського Пониззя XII-XIII ст., межі якого з півдня – Дністер, з півночі – лінія Бар – Солобківці – Гусятин. Це частина майбутнього Поділля, міжпівденним Бугом і Дністром.

Землі середнього Подністров'я IX ст. відігравали надзвичайно важливу роль в історії Південно-Західної Русі. Вони входили з кінця IX ст. до складу Київської Русі, з середини XII ст. – до Галицького, а з 1199 р. до об'єднаного Галицько-Волинського князівства. В наслідок розкопок було виявлено пам'ятки черняхівської культури, слов'янські старовинності V-VIII ст. і давньоруського періоду IX-XIII ст., відкрито і обстежено залишки городища-дитинця в урочищі Скельки. Було простежено історичний процес формування «гнізд» слов'янських поселень першої і другої половини I тисячоліття н.е. і виникнення на їх основі важливого міського осередку, яким стала столиця Пониззя – Бакота XII-XIII ст.; знайдені пізньосередньовічна церква і в с. Бакота, біля скельного монастиря.

Археологічні розкопки свідчать, що здавна на берегах Дністра було багато язичницьких святилищ і капищ, а також курганів із жіночими похованнями, що свідчить про щільне заселення цих територій ще з доісторичних часів. Також існує частково підтверджена підводними дослідженнями легенда про кам'яний відбиток стопи Будди, що знаходиться зараз на дні річки Смотрич. [21]

Бакота вперше згадується у літописі 1024 року. У XIII столітті це велике місто, головний політико-адміністративний центр Подністров'я (з XIV ст. – Поділля), що входило до складу Галицько-Волинського князівства. У 12 столітті Бакота мала площу населення близько 10 гектарів біля 2,5 тисячі осіб. Село Бакота нині затоплене Дністровським водосховищем. Найближчий населений пункт – село Гораївка, яке знаходиться у 3 км на

східвідпам'ятки. Під'їхати до пам'ятки можна польовою дорогою довжиною 4 км, яка відгалужується від шосе Кам'нець-Подільський – Стара Ушиця.

Найбільше вражає не зовнішнє середовище, не розташування монастиря, а енергетика цього місця. При вході в камеру в холодній печері виникає абсолютно неймовірне відчуття тепла. Здається, мільйон крихітних голок іскор пронизує все тіло. А коли виходиш з монастиря, відчувається прилив сил. За останні роки Бакота стала Меккою для любителів «рольових ігор» і послідовників численних екзотичних релігій. [5]

Державний історико-культурний заповідник «Буша» є пам'яткою державного значення. Він вражає всіх великою кількістю археологічних пам'яток, легенд і таємниць, що оточують цю місцевість. Заповідник площею 6,68 га створений на основі комплексу об'єктів культурної спадщини. На території заповідника знаходяться дві пам'ятки національного значення: скельний храм II–V–XVI ст. ст., підземні ходи та оборонна фортеця 16-17 ст. ст., ратуша XVI століття та комплекс поселень трипільської, скіфської, пеньківської та давньоруської культур, середньовічний могильник, Гайдамацький яр – геологічна пам'ятка та унікальна яроподібна долина.

Буша увійшла в історію як одна з відомих віх Визвольної війни України 1648-1654 рр., яка проходила під проводом Богдана Хмельницького. На той час це було велике місто на Брацлавщині із замками, підземними ходами та вежами. Одна з них зберегла цю епоху для нас до наших днів. Решта споруди та підземні ходи були зруйновані та засипані під час оборони міста під час Визвольної війни.

Потужна енергетика посилюється, як тільки ви робите перші кроки по землі бушанській, а особливо, коли доторкаєтеся до чудових пам'яток археології та архітектури – знаменитої бушанської місцевості. У 1883 році професор Антонович відкрив у Буші унікальний рельєф, створений у дохристиянські часи. Дерево без листя, півень, олень, людина і таємничий чотирикутник залишив на скелі стародавній художник. Дослідження цього об'єкта тривають роками. Століття невблаганно руйнують ці стародавні

пам'ятки. Щоб уберегти їх від подальшого знищення, у серпні 2000 року було створено Державний історико-культурний заповідник – єдиний у Вінницькій області. [12] Вважається, що в цьому місці зливаються епохи, і тут видно майбутнє. Крім того, туристки, які приїжджають в Бушу, вважають, що злиття двох річок омолоджує організм і можна позбутися кількох років без скальпеля.

Інгульське, заказник – Урочище «Монастирище» (Кропивницька область) – місце сили, місце де зупиняється час. В південній частині Кіровоградської області, між селами Інгульське та Завтурове розташований ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Монастирище». Його ще називають «Український Стоунхендж». На цій території збереглася старовинна обсерваторія, що вважається місцем сили. Територія заказника займає схили каньйону річки Інгул та прилеглі до нього ділянки.

Одне з українських «місць сили», скеля Довбуша, розташована на межі Івано-Франківської та Львівської областей, вважається наймальовничішим туристичним об'єктом Карпатського регіону. «Місце сили» – так езотерики називають доісторичні кам'яні масиви, в яких можна відновити життєву енергію і заглянути в обличчя вічності. Тут, в оточенні кам'яних велетнів, що колись утворилися на дні стародавнього моря, а тепер перетворилися на смарагдово-зелені ліси, можна відчувати себе поза реальним світом. Враження важко передати словами – на них треба дивитися, розуміти, розпізнавати, осягати цю реальність усіма почуттями. [23]

Комплексна пам'ятка природи «Скелі Довбуша» розташована на висоті 668 м над рівнем моря. Це відслонення пісковиків висотою до 80 м, які утворилися більше 70 мільйонів років тому на дні палеогенового моря. Кам'яний лабіринт шириною 200 м простягнувся майже на 1 км зі сходу на захід посеред буково-смерекового лісу. До нашої ери тут було язичницьке святилище. З поширенням християнства на його місці виник давньоруський печерний монастир, а потім сторожова фортеця, яка проіснувала до XVI ст. Старі перекази розповідають, що в цих печерах опришківські загони Олексі

Довбуша зберігали добро, відібране у багатіїв. Ці камені ніби чекають на того, хто, доторкнувшись до них, дізнається всі таємниці цього лісу.

На скелі збереглися східці – вони колись вели до капища X століття нашої ери на місці колишнього язичницького капища. Можливо, саме тому на скелях Довбуша дуже сильний потік енергії. Скелі Довбуша приваблюють туристів і «чистилицем» – вузьким тунелем між скелями, по якому важко пройти людині. Вважається, що пройшовши цим тунелем, можна очистити всі гріхи. Проводиться процедура очищення: до каменя потрібно доторкнутися спиною, і коли почнетесь легко поколювання, з тіла піде весь накопичений негатив. Завершити процедуру потрібно так: підійти до красивого, рівного дерева і обійняти його, щоб зарядитися позитивною енергією.

Холодний Яр приваблює людей з усієї України. Одних зачаровує своєю унікальною природою, інших містичністю та неповторністю, третіх подіями української історії. Загалом це 7 тисяч гектарів лісового масиву з багатьма реліктовими рослинами та майже сотнею історичних пам'яток різних епох нашого народу, які має побачити кожен українець.

Досі немає точного пояснення походження системи каньйонів протяжністю тисячі кілометрів. Деякі вчені стверджують, що це стародавнє русло Дніпра, інші вважають, що тут впав величезний метеорит. Саме космічна теорія походження Яру має найбільше прихильників, пояснюючи таємничу енергетичну силу, яку відчують гості ікри.

Статистика підтверджує, що люди в навколишніх селах живуть набагато довше, ніж в інших областях України. Про святість місця свідчать вікові дерева: 500-літні дуби, 200-літні волоські горіхи чи 100-літні груші. Ну а рекордсменом за віком є дуб Максима Залізняка, який вважається найстарішим деревом на території України. Йому більше 1000 років і майже 9 метрів в окружності. Вважається, що людина, яка доторкнеться до дуба Залізняка, набереться сили і досягне своєї мети в житті.[25]

Біля села Субботів є три криниці, які, за переказами, були викопані за наказом Богдана Хмельницького. Цілющу силу води відчули козаки, повернувшись із походів, і їхні рани швидко загоювалися.

Неможливо навіть коротко перелічити історичні пам'ятки Яру. Трипільські поселення чи скіфські укріплення свідчать про вік українського народу. Холодний Яр пам'ятає яскраві сторінки визвольної боротьби. Кілька разів в історії ця природна фортеця ставала місцем притулку для українських повстанців. Нечисленні, але сильні духом, вони успішно боролися з сильнішим ворогом. Серцем Холодного Яру є Свято-Троїцький Мотронин монастир. Коли було засновано, невідомо. В історичні часи тут застосовували проти поляків соколині ножі та розміщували вояків Холодноярської республіки.

Іллінська церква в селі Суботові збудована за наказом гетьмана Богдана Хмельницького. Вона стала місцем його поховання. Проте подальша доля праху гетьмана невідома і чимось схожа на історію з останками Христофора Колумба: є багато версій, але жодна не підтверджена.

У Чирині написані дуже важливі сторінки історії України. Був столицею гетьманів Богдана Хмельницького та Івана Виховського. У 1768 році тут почалася Коліївщина – чергове повстання українців проти польської шляхти. Цю боротьбу Тарас Шевченко описав у кількох творах. «Холодний глек ще б'є вогнем і палить усіх ворогів», – пророче писав він. Рівно через 150 років на цій території виникла Холодноярська республіка, яка чинила опір більшовикам у 1918-1922 роках. До його території входили десятки навколишніх сіл і невелика кількатисячна повстанська армія.

Після поразки республіки учасник подій Юрій Горліс-Горський виїхав на Західну Україну. Там він детально описав історію кривавих подій. Його роман «Холодний рік» читали в переповнених залах «Просвіти» в кожному селі Західної України. Тому можна припустити, що невдовзі сформована Українська повстанська армія організувала свою боротьбу багато в чому за принципами Холодноярської республіки. Літературну версію подій у

Холодноярській республіці написав відомий письменник Василь Шкляр у романі «Чорний ворон». Цей твір є абсолютним українським бестселером.[45]

Писаний камінь – унікальний витвір природи та ритуальний комплекс Карпат, гора висотою 1221 м з величезними брилами пісковика, що починаються на північному заході, складаються з каменів висотою 2-3 м і тягнуться ланцюгом (більше 80 м.) на південному сході росте масивними монолітами до 20 м заввишки. Вершина каменів утворює горизонтальну площину, де можна відпочивати, милуватися навколишньою природою, засмагати і приймати повітряні ванни. До гори 5 км. З Буковецького перевалу Верховинського району Івано-Франківської області. Феномен вписаних каменів добре відомий вченим Європи та Азії.

Скеля Писаний Камінь служила нашим предкам язичницьким святилищем. Існує ряд аргументів щодо феномену збереження віри в магічну силу цієї кам'яної скелі, яка встановлює зв'язок між людиною та Богом, притаманна синкретичному гуцульському світогляду, що пов'язує залишки язичництва з сучасним християнством. У гуцулів збереглося давнє повір'я, що якщо доторкнутися руками та чолом до каменя священного письма і загадати життєве позитивне бажання, то воно швидше здійсниться. Існує також легенда про те, що ватажок гуцульського війська Олекса Довбуш заховав між двома кам'яними стовпами напису: Трембіту, Бартку та Кріса, найцінніші скарби Гуцульщини. Важлива й дивна збереженість гуцульських повір'їв: якщо воду в цих мисках розворушити, то піде дощ чи град. [35]

Мавринський майдан. Це місце допомагає позбутися негативних вражень і переживань, порожніх образів і зобов'язань, які надовго пригнічували. Мавринський майдан знаходиться біля села Межирич під Павлоградом. Кілька десятків років тому нинішнє село Межирич складалося з двох сіл: Маврине в південно-східній частині та самого Межирича. На захід від села був Межирицький майдан, а на схід – Мавринський майдан. На жаль, Межирицький майдан майже не зберігся, хоча сьогодні цю площу ще

називають «Майданом». Завдяки підтримці активістів у 1990-х роках Мавринський майдан вдалося зберегти для нащадків. На добровільні пожертви народу виготовлено гранітну стелу з написом «Від вдячних нащадків слава запорізьким козакам». Козацький Мавринський майдан». Цю стелу встановили на південному схилі Майдану, щоб захистити його від руйнування. [25]

З висоти дельтаплана квадрат являє собою величезний таємничий символ, що нагадує сухопутного краба. Те, що можна побачити, вражає незвичайністю форми, величчю, неповторністю та особливою загадковістю: чітка геометрична форма зрізаного конуса з глибокою западиною; Верх земляної конструкції має виражене кільцеподібне заглиблення і за формою нагадує отвір глиняного горщика. В горі видно чіткі тріщини; симетрично, змієподібні горби землі симетрично спускаються від конічної структури, по чотири з кожного боку розриву.

Дослідження археолога Л. М. Чурилової датували виникнення Майдану II тис. до н. Його збудували із суміші глинистого ґрунту, привезеного невідомо звідки на берег річки Вовчай. Місцеві ретроавтомобілі запевнили, що землю везуть у капелюхах, оскільки людство ще не винайшло колеса, лопати чи тачки.

Особливість майданівського ґрунту в тому, що він не змивається дощем, не здувається вітром, чудово пропускає вологу. Навіть після дощів посеред Майдану ніколи не буває калюж, бо вода там ніколи не застоюється. Також варто відзначити, що на цій дивній території на кількадесятметровому не ростуть дерева, земля практично гола, тільки степові трави. Знизу площа нагадує простий пагорб висотою 71,1 м і площею 5,5 га. Турист може навіть сплутати його з типовим валом стародавнього поселення. Лише піднявшись на вершину центрального ядра Майдану, можна побачити дивовижне видовище – величезну западину зрізаного конуса, довжина якої становить близько 250 метрів. У самому центрі ядра Мавринського майдану є кілька пагорбів. Місцеві дослідники вважають Мавринський майдан генератором

життєвої енергії. Саме тут можна відновити внутрішні сили, заспокоїтися, а також зарядитися позитивними емоціями. Це дивовижна територія з особливою атмосферою, відвідавши яку, кожен отримає незабутні відчуття та скористається можливістю розгадати таємницю цього місця.

Наддніпрянщину називають спеціальним археологічним заповідником України: тут виявлено тисячі курганів і могильників. Скільки їх хоча б в одному з районів, невідомо: археологам трапляються нові. Курганам понад чотири тисячі років, багато з них знаходяться на території України на лівому березі Дніпра. Тільки в Павлоградській області налічується 445 курганів і 236 курганних груп. Вчені XIX століття ретельно досліджували височини в лісостеповій зоні України, як і називали «майданами». Було виявлено, що вони відрізняються від інших земних структур своїми вишуканими формами та схожістю з деякими гігантськими символами. Проте тоді археологів-могильників цікавили переважно кургани, які демонстрували поховання та матеріальні цінності. Прості екскаватори не цікавилися дивною архітектурою земляних укріплень, вважаючи їх відхиленнями від норми, своєрідними випадками природи. Археологи дореволюційного періоду залишили численні дослідницькі праці з вивчення походження та використання майданів.

Популярними містичними місцями в Україні є також Кам'яна Могила (Запорізька обл.), Музей гуцульської магії (Івано-Франківська обл.), Золочівський, Олеський та Підгорецький замки (Львівська обл.), Шевахова гора (Одеська обл.) та озеро Сомин (Волинь), замок Паланок (Закарпатська область), Галявина Гроновище (Житомирська область) тощо [14].

Містичний туризм став найбільш популярним у Західній Україні. Закарпаття найвідоміше своїми середньовічними замками з історіями про привидів. Сьогодні можна почути історії про карпатського сніговика, відьом, лісовиків, мольфаренів – карпатських чаклунів тощо. На Закарпатті набирає популярності демонологічний туризм.

У Дніпрі вони шукають сили на острові Монастир, про який ходить багато легенд. Так, за однією з версій, острівотримав свою назву не дарма. За

переказами в 9 столітті на цьому місці стояв візантійський монастир, але історики не знайшли жодного каменя. Місцеві жителі та фахівці з аномальних явищ вважають, що на острові знаходиться енергоінформаційна зона з виходами в паралельні світи.

Не менш привабливим для екстрасенсів і парапсихологів є старовинний Кромлех у селі Нікольське на Дніпрі. Це коло з каменів, на одному з яких відбиток лапи невідомої істоти. Місцеві жителі вважають, що слід залишив дракон.

На сході країни також є багато джерел для відновлення внутрішньої рівноваги. Однак через військові дії відвідати деякі місця сили в Донецькій і Луганській областях практично неможливо. Тут є священні джерела, вода яких містить хімічні елементи (срібло, йод), які зцілюють фізичні недуги та відновлюють життєву енергію. За легендою, козаки Саур і Зуй черпали сили з живого джерела Харцизу. Ще одне святее джерело знаходиться у Свято-Успенському Миколо-Василівському монастирі в селі Нікольське.

У Кіровоградській області, за 50 км на південь від Кропивницького, у Компаніївському районі, між селами Нечаївка, Антонівка та Софіївка, знаходиться один із найзагадковіших антропогенних об'єктів України – межові камені – видовжені гранітні брили, покладені цільно. У світі такі камені називали менгірами. Слово має бретонське походження, оскільки у Бретані (Франція) знайдено найбільше таких каменів, і означає «камінь, що стоїть». В англomовній археології поширений термін стоячі камені. Найвідомішимименгірами в Європі є Карнакські камені, розташовані поблизу міста Карнак у провінції Бретань (Франція). Межі носять назву «діючі», зовсім не факт, що вони виконували функцію межі. Археологи та професійні історики майже не займалися цим об'єктом, а місцеві жителі переводять все в розряд міфів і легенд. Кажуть, колись між пеклом і раєм була межа, а посередині йшла дорога, окреслена двома рядами каменів. Це найбільша мегалітична споруда в Україні. [36]

Відомим духовним центром є церква Святого Успіння Пресвятої Богородиці. А мергельна гряда – «Луганський Стоунхендж» – стародавнє святилище бога Сонця, яке було основою всіх дохристиянських язичницьких релігій.

Західна Україна традиційно вважається кластером місць, де можна не лише зарядитися енергією, а й відчутти духовну трансформацію. Найвідоміші з них – озеро Синевир, церква Святого Духа в Рогатині, Манявський скит у Богородчанському районі та Успенська церква-пятирубівка в селі Пістинь неподалік Косова. А ось у печерному храмі у Монастирку на Тернопільщині не лише набираються сил, а й просять у Бога родини.

Сумська область багата скіфськими пагорбами. Один із них, найбільший курганний могильник Посульської групи скіфських некрополів, знаходиться поблизу Пустовитівки і має назву «Найдавніша могила». Скіфська могила початку VI ст. до н.е. – найбільший із 250 курганів Посулля, розташований у Стачин-Верхівській області (місцеві ще називають Оксютинські кургани або Посольські кургани), поблизу села Оксютинців Роменського району Сумської області. Посульська група поховань дружин скіфських воїнів VI-V ст. століття. до н.е. є «царським» кладовищем. Висота «Найдавнішої гробниці» становила 21 метр, а периметр досягав 400 сходинок.

Розкопки поховань вождів і представників знаті в курганах дозволили дізнатися багато нового про культуру і мистецтво цих людей. Більшість знахідок, виявлених у гробницях скіфів, представляють великий інтерес для вчених усього світу. За багатством поховань їх кургани можна порівняти хіба що з мікенськими гробницями в Греції. Під час наукових досліджень у 1888-1889 роках під насипом було виявлено велику могилу у вигляді дерев'яного зрубу, в якій лежав похований скіфський вождь із великою кількістю зброї та кінського одягу. Знахідки підтверджують унікальність, притаманну посольській групі скіфських курганів, – поховальний обряд, устрій могили, залізні бойові сокири, бронзові прорізнi наверхшя, прикрашені головками

бичачих рогів, кістяні аксесуари кінського одягу. Показово, що вождя поховали одного. Видно, що в підвалинах стародавнього племені відбулися певні зміни, і тут, на берегах Сули, «Свята Земля Герроса», за Геродотом, приймала на вічний спочинок великих воїнів. [16]

Про Кінбурнську косу, яка лежить між Дніпровсько-Буським лиманом і Чорним морем, ходить чимало легенд. Одна з них свідчить, що тут знаходився храм богині родючості Деметри, тому сюди й досі приїжджають жінки з усієї країни просити щасливого шлюбу та великої родини.

Антонієві печери Троїцька-Іллінського монастиря в Чернігові вважаються одним з найпотаємніших місць в Україні. Коли в 60-х рр. минулого століття археологи почали дослідження в печерах, то відразу помітили, що в них відбувається щось дивне: чулися звуки невідомого походження. До цих пір в печери приїжджають лікуватися. Також дніпропетровськими геофізиками було зафіксоване потужне джерело енергії. За їхньою версією, в глибині Болдиних Гір знаходиться астероїд або його частини.

Містичний туризм набув поширення в Карпатському регіоні, дезбереглося багато легенд містичного змісту про зустрічі з привидами, полювання на «снігову людину». В Карпатах проживають мольфари. В смт. Верховина створено Музей мольфарства. На Закарпатті нараховується 12 середньовічних замків, про кожен з яких можна почути характерну містичну історію з участю якого-небудь привида. Особливо слід виокремити «Ужгородський замок», де поширені чутки про блукаючого двором замку привід – дочку одного з комендантів, що видала ворогові таємницю підземель та була живцем замурована у стіну.

У Львові за легендами у підземеллях Львівського Єзуїтського костелу «живуть» два ченця: один з яких продав свою душу дияволу, а другий, покійний з роду Потоцьких, відійшов у інший світ при дуже загадкових обставинах. У Домініканському соборі рівно опівночі чутні богослужіння на незрозумілій мові та стукіт друкарської машинки, а ночами в соборі блукає

напівпрозорий привид монаха-домініканця. У Підгорецькому замку (с. Підгірці Бродівського р-ну Львівської області), відомому палацово-замковому комплексів, історіям про привидів кілька сотень років. Розповідають про привидів в Олеському (в селищі Олесько Буського району) та Золочівському замках (60 км на схід від Львова). Має своїх привидів Миколаївський кафедральний собор в Чернівцях. Відомим є плач матінки, яку за порадою злого духа замурували в стіну живою. А над куполами часто літає зловісна чорна тінь – «нехорошого батюшки», причетного до страшної долі матінки.

Отже, територія України має місця для розвитку містичних турів, як езотеричного спрямування під керівництвом спеціального провідника так і пов'язані з легендами та привидами. Більш детально об'єкти містичного туризму Київщини розглянуто в наступному параграфі.

2.3. Відомі об'єкти містичного туризму Київщини

Для Київської області до початку періоду пандемії була характерна наявність чітко означених тенденцій: розвитку її внутрішньої туристичної індустрії та створенням майже в кожному з її районів конкурентоспроможних пакетів пропозицій у сфері туризму та екскурсій.

Відомими туристичними центрами Київської області є міста Біла Церква, Бориспіль, Переяслав-Хмельницький, Ржищів та інші, які в сукупності з широким спектром закладів сучасної сервісної інфраструктури стрімко трансформувалися в потужні генератори пакетів високоякісних туристичних послуг. Розгалужена мережа внутрішніх транспортних і туристичних коридорів є насиченою готельними і ресторанными комплексами, автокемпінгами, зонами для розваг і відпочинку туристів.

На території Київської області заходиться близько 6000 об'єктів культурної спадщини, з них 2010 – пам'яток археології, 1164 – пам'ятки історії та 164 пам'ятки архітектури. Це городища, замкові комплекси, кургани,

кургани, змієві кургани, місця битв та історичних подій, пам'ятки археології, зареєстровані в реєстрі нерухомих пам'яток, пам'ятки національного значення, більшість з яких – культові споруди 16-19 ст. століття. Вони відкривають широкі можливості для задоволення найвибагливіших культурно-пізнавальних потреб жителів Києва та Київської області, а також туристів з України та світу.

Станом на 1 січня 2020 року в Київській області функціонує 255 готельних комплексів, з них 146 готельних комплексів, 6 мотелів і кемпінгів, 68 готельно-ресторанних комплексів, 35 комплексів сільського туризму.

Завдяки сприятливим кліматичним умовам Київська область має різноманітні лікувально-оздоровчі заклади, а також санаторно-курортні заклади – Броварський, Києво-Святошинський, Миронівський, Обухівський, Переяслав-Хмельницький райони та міста Боярка, Буча, Ворзель, Ірпінь та Миронівка .

Місцями розвитку зеленого туризму є села Білоцерківського, Богуславського, Вишгородського, Кагарлицького та Переяслав-Хмельницького районів. З метою популяризації туристичних можливостей Київщини розроблено та впроваджено тематичні туристичні маршрути: «Музейний скарб Київщини», «Козацькими стежками Київщини», «Визначні місця Київського Поросся», «Трипільська культура с. Київ». Область», «Місцями бойової слави Київщини», «Голодомор» 1932-1933 років на Київщині», «Подорож Київською Руссю», «Старожини Вишгородщини», «Мистецька Яготинщина», «Край Марусі Богуславки», «Київський район», «Шевченко на Київщині».

Забезпечення подальшого розвитку туристичного потенціалу Київської області доцільно здійснювати шляхом поєднання внутрішньої допомоги із сприянням благодійності, меценатству та підприємництву закладів культури, що забезпечить оновлення матеріально-технічної бази галузі.

Як свідчать наші дослідження літературних джерел [8;10;16;32] на території Київської області чимало місць для розвитку містичного туризму.

Відомим місцем Сили та місцем паломництва прихильників духовного туризму є гора Тотоха, що на Богуславщині, поруч з селищем Медвін. Гора Тотоха (пагорб) знаходиться в Київській області поряд з селом

Медвин. Тотоха вважається місцем з надзвичайно сильною енергетикою. Неймовірні властивості гори Тотоха порівнюють з енергетичними місцями Тибету. Багато з тих кому довелося побувати в цьому місці ілюструють про кардинальні зміни в їхньому житті, про розв'язання питань які до того не вдавалося владнати, про зцілення від хвороб.

Дослідники вважають, що назва гори походить від тюркського слова “Тотоха” – “особливий”, адже з покон віків люди, що жили на цих землях добре знали де у них знаходиться “особливе” місце. Гора Тотоха являє собою невеликий курган, на самій вершині якого встановлена альтанка дивної форми. Вважається що саме під нею знаходиться той славнозвісний енергетичний центр, тому там можна побачити багато монет та інших дрібних особистих речей залишених відвідувачами з усіх куточків світу.

Знавці стверджують, що на горі Тотоха розташовані три енергетичні точки з позитивною енергією які утворюють трикутник, в якому людина захищена від будь-якої енергетичної агресії. Ці точки можна визначити за допомогою біолокації. На вершині гори висить прапор із зображенням символу Триєдності світу – трьох кіл, що утворюють трикутник. Вважається, що перебування на горі Тотоха посилює енергетичний заряд і відновлює енергетичну структуру людини, яка може постійно руйнуватися через стреси, техногенні та інші негативні впливи. Поповнюючи запаси енергії, люди навіть після спуску з гори певний час почувуються фізично та психічно здоровими. [9]

Гора Дівич у селі Трипілля є найвищою точкою Обухівського району. На його вершині, на висоті 55 м над рівнем Дніпра і 186 м над рівнем моря, колись було споруджено слов'янське святилище. Дівич-гора (Дівич-гора, Дивочагора) – назва високого пагорба над Дніпром, розташованого в центрі села Трипілля. Швидше за все, це ім'я пов'язане з давньослов'янським культом жіночого божества: богині Діви, богині-матері. На самій вершині Дівочої гори виявлено поселення та могилу зарубинецької культури (II ст. до н. е.) та старослов'янське капище (VI ст.). Під загрозою смерті чоловіків не

пускали на Дівич-гору. З іншого боку, для жінок дорога туди завжди відкрита - в усі часи тут найчастіше були ті, хто не міг завагітніти, або вагітні жінки, які бажали народити здорову дитину. Також з горою пов'язують багато легенд та містичних історій про відьом і тому подібне.

Гора Красуха знаходиться у селі Витачів неподалік Трипілля. Як це не парадоксально, але доля Витачева подібна до долі інших сіл Обухівського (і не лише цього) району Київщини. Йдеться про перебіг заселення тих чи інших територій поблизу Києва. В цьому відношенні цікаво, що більшість з них, зокрема Треполь, Халеп, Красін і той же Витачів – в історії спочатку відомий як Новгород-Святополчий, а потім Витачів з'являлися як придніпровські міста-форти. Красуха є горою антропогенного походження (курган) в межах села Витачів Обухівського району Київської області. Вважається, що це курган часів царства АНТ або часів готів до їх поразки від гунів у 375 р. Це типовий курган 2-4 ст. століття на підвищенні на пагорбі виросли береги Дніпра.

Перші згадки про Красуху, ймовірно, від готського історика Йордана, який описує місце загибелі місцевого гота Германріха, який дивовижно виглядає на Красусі. Є припущення, що на його місці в 375 році був похований син Германариха Витимир. Над Дніпром Д. поставив високий пагорб, назвавши його «гарною скелею». Назва поселення, де розташована гора Красуха, ймовірно, походить від назви Вітимира.

Красуха, швидше за все, курганний могильник, тому перші поховання тут відбулися ще в IV ст. n.d. Проте після хрещення Київської Русі тут почалися перші поховання християн (кінець X – початок XI ст.). Тому цвинтар на вершині Краса, який діє й нині, вважається одним із найдавніших некрополів України. Масові поховання відбувалися тут у різні часи: від епідемії чуми у XIV-XV ст. Сторіччя до поховання загиблих під час голодомору 1932-1933 років та полеглих у Другій світовій війні. [16]

Поблизу Києва розташоване селище Стайки, відоме озером з блакитною глиною, користь якої важко переоцінити. Джерельна вода, завдяки

підвищеному вмісту кисню, наповнює організм людини енергією, надає життєвої сили, сприяє поліпшенню настрою. Саме таку воду часто називають живою. Це місце сили має дуже потужну енергетику. Знаючи люди їдуть сюди, аби підсилити інтуїцію івилікувати серце. Колись там був кар'єр, але з'явилося джерело і почало вимивати з надр планети частинки блакитної глини, намівання якої можна побачити і по сей день. Саме озеро площею не більше 20-30 метрів в діаметрі і глибиною близько 3-4 метрів.

Берег озера – піщаний, що робить його дуже зручними для відпочинку та купання в літню пору року. Людей тут буває дуж е мало. Як свідчать археологічні розкопки, проведені в цих місцях, наші предки уподобали цю територію дуже давно. Поблизу села Стайки були виявлені фрагменти посуду бронзової епохи, скіфського та ранньослов'янського періодів і дрібна пластика трипільської культури. Були навіть знайдені залишки житлової споруди IX-X ст. Площа цієї археологічної пам'ятки – понад 40 гектарів.

Озеро Мохове є місцем "сили", тут панує особлива енергетика яка допомагає звільнитися від поганих думок та відключитися на деяких час від усіх турбот. Озеро розташоване у лісі в межах Лук'янівської сільської ради. Зараз, нажаль, озеро пересохло, але існують легенди, за якими воно інколи повертається на поверхню, а потім знову зникає. Згідно з легендами, в центрі таємничого лісу знаходиться трикутна піраміда, саме вона збирає і посиляє незвичайну енергію. Цей трикутник в легендах іменують "Пупом Землі". Це місце важко знайти самим, потрібно супровід відаючої людини.[25]

Також необхідно зазначити, що м.Київ має кілька місць сили, серед яких – Лисагора, а в народі просто – Лиска. ЛисаГора – історична місцевість і пагорб у Києві, одна з шести «Лисих гір» Києва. Розташоване на південний захід від Видубичів на правому березі річки Либідь, між Теличкою, Саперною Слобідкою та Багриноювою Горюю. До неї ведуть вулиці Лисогірська та Бескидська. Сучасна Лиса Гора – місце зустрічі неоязичників, толкієністів та представників молодіжних субкультур. [24]

Згідно з легендою, весь світ оточує змія, яка тримається зубами за кінчик хвоста. Український народ вважав, що Лиса гора є цим зв'язком. За іншою легендою, тут також було поселення сестер Кії, Щек і Хорива – Либіді. Немає впевненості в тому, що ця жінка існувала, і те, що вона там жила, теж не доведено.

Колись на Лисій горі проводили обряди ті, хто не прийняв хрещення Володимира. А за легендою, відьми теж збиралися в коло. Крім відьом, його також переслідували ходячі жінки та інша нечисть. Завдяки таким легендам і звичаям гори підходять. Перший – Русалчин Яр, тут колись було озеро, де жили русалки. Другий – Відьомський яр, де також відбувалися знамениті нечисті гуляння. І третій, найстрашніший – Мертвецький гай. Там виявлено давні поховання.

Також на цьому місці археологи знайшли яму із залишками спалених книг і скелетами «мертвих півнів». Лиса гора завжди мала два обличчя через підземне життя, яке там існувало. Все почалося в 1240 році, коли кияни сховалися від навали хана Батия у висіченому в горі схроні. Саме тоді почалася містична історія гори, адже за наказом хана всі входи до підземних сховищ були замуrowані. Жахливою смертю загинуло більше тисячі людей.

Навіть під горою, в печерах, стародавні маги зберігали своє золото і свої книги. Навіть після того, як територію викупив Печерський монастир, підземне життя не припинилося. Зверху монахи мали пасіку, а внизу побудували підземне місто, яке тунелем з'єднувало з монастирем. Вважається, що Лиса гора має особливу енергетику – найсильнішу в Києві. Це пояснюється як відьомськими зібраннями, так і великою кількістю смертей. Багато людей вважають це місце злом і уникають його, однак багато хто вважає його місцем сили. У 90-х роках його навіть відвідували тибетські ченці. Вони молилися про припинення війни між Тибетом і Китаєм. На третій день їх ритуалів правитель Китаю помер. Вважається, що Лиса гора знаходиться в найсильнішій гепатогенній зоні. (від гори до краю

Центрального ботанічного саду, уздовж пагорбів, на яких розташований музей Великої Вітчизняної війни та через Дніпро на лівий берег. [20]

Насправді Лисих гір у Києві кілька. Але місце, де розташована Лисогірська фортеця, зажило поганой слави. Зараз це місце більш популярно серед толкіністів, неоязичників і відьом. Зілля вважаються неодмінним атрибутом відьом. На Лисій Горі росте трава Тирлич, яку, за переказами, використовували відьми для перевтілення. Ніч з 30 квітня на 1 травня (Вальпургієва ніч) вважається чимось особливим. Легенда свідчить, що в цей час на Лису гору злітаються відьми, щоб створити шабаш. Всі кружляють у танці. Музиканти грають не на скрипках, а на кінських черепах, замість смичків у них котячі хвости. Після танцю присутні сплянуть чорного цапа, бика та вола. Свято закінчується, і задоволені відьми сідають на мітли й летять.

Володимирська гірка – затишний мальовничий парк на схилах Києва, звідки добре видно Дніпро, Лівобережжя та Тручанів острів. Історичний район Києва, що нагадує про Булгакова, який був свідком хрещення Русі і завжди відчував на собі увагу меценатів, відкритий для кожного. Володимирська гірка славиться своєю здатністю відновлювати сили. Це водночас фрагмент міського ландшафту (фактично пагорб) і парк, розташований на ньому. Останній тут був побудований в середині 19 століття. Його площа становить трохи більше 10 гектарів, і парк користується великою популярністю як у киян, так і у гостей, зокрема через прекрасний вид на річку, що відкривається звідси.[7]

Забудова схилів Михайлівської гори (названої на честь однойменного монастиря), на якій сьогодні розташований парк, почалася в першій половині XIX ст. У середині століття парк досяг піку популярності: це був єдиний громадський парк міста з безкоштовним входом. У 1853 р. тут було споруджено монументальний пам'ятник Володимирі Хрестителю П. Клодта, В. Демут-Малиновського та А. Тона. Окрім пам'ятника Володимирі, у парку можна побачити Кокорівський павільйон, збудований у 1898 році. Понад 35

років до його будівництва заможний купець Кокорєв пожертвував у міську казну гроші на благоустрій парку. Гроші прийняли з вдячністю, але чому – про них якось забули. Приблизно через тридцять років капітал збільшився в три з половиною рази, і на ці кошти було замовлено кілька павільйонів, один з яких розмістився на Володимирських гірках[26].

Популярним місцем є флігель Гончарі Кожум'яки, який входить до архітектурного ансамблю «Пейзажна алея». У 80-х роках 20 століття вони стали колискою тусовок неформальної молоді Києва. Панки, металісти та хіпі полюбили драбину та почали використовувати її для всіляких «творчих» посиденьок, які включали спільне розпивання дешевого алкоголю та прослуховування/виконання дисидентських та «антисистемних» пісень. Сходи між пейзажною алеєю та флігелем демонструють сильні енергетичні потоки. Сходи розташовані на початку Пейзажній Алеї.

Своєрідною візитівкою Києва є монумент «Батьківщина-мати», що увінчує головну будівлю Меморіального комплексу. Автор монумента – скульптор Василь Бородай. У створенні споруди брали участь скульптори, архітектори, велика група інших фахівців, учених, робітників різних галузей.

Пам'ятник вражає своєю грандіозністю. Фігуру жінки зі щитом і мечем у руках встановлено на конусному п'єдесталі 40-метрової висоти (загальна висота – 102 м, вага близько 500 т), висота скульптури – 62 м. Спеціальний метод зварювання розроблений Інститутом електрозварювання ім. Є.О. Патона. Загалом під час монтажу було покладено близько 30 км зварювальних швів. Коли дивишся на скульптуру, важко повірити, що невеличкий щит має розмір 12x8 м; меч – довжину 16 м. Навістрімеччя є спеціальний пристрій для гасіння коливань вітрового навантаження.[31]

На висоті 36,6 та 91,0 м обладнано оглядові майданчики, з яких відкривається панорама столиці України. Містика почалася зі створення гігантської скульптури (над американською статуєю Свободи). Відомий скульптор і автор пам'ятника в Сталінграді Євген Вучетич, який створив обличчя скульптури «Батьківщина-мати» від своєї дочки, почав працювати

над проектом, але незабаром після цього вона і сам архітектор померли. Ці події призвели за багатьма чутками і всі відомі московські скульптори відмовилися продовжувати незакінчену роботу.

Таємничі смерті навколо «батьківщини» настільки налякали киян, що робітники відмовилися брати участь у її будівництві. Щоб знову не дратувати людей, фрагменти скульптури возили вночі, а зварювальникам пам'ятника влада платила шалені на той час гроші – 50 карбованців на день. Загадкові смерті супроводжують статую донині. [32]

Ще до відкриття пам'ятника в народі ходили чутки, що металева брила - це зло і місце для неї вибрано не випадково. Згідно з переказами, на Чорній горі постійно діють надприродні злі та нечисті сили, які можуть приймати будь-які форми та завдавати шкоди людям. На цій горі не раз будували поселення, але вони або згоріли вогнем, або провалилися під землю. Саме це «місце сили» допомагає відволіктися від проблем і насититися потужною енергією.

Отже на території Києва та Київської області розташовані численні «місця сили» тому є підґрунтя розвитку маршрутів містичного туризму.

РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК МІСТИЧНОГО ТУРИЗМУ КИЇВЩИНОЮ ТА ПРОПОЗИЦІЇ СТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО МАРШРУТУ «МІСЦЯ СИЛИ»

3.1. SWOT аналіз розвитку містичного туризму на Київщині

Сьогодні туризм виступає однією з високодохідних галузей господарювання, яка в сучасних умовах глобалізації безперервно та динамічно розвивається, Внесок у вирішення цілого комплексу соціально-економічних проблем. Важливу роль у вирішенні соціальних проблем відіграє розвиток туризму. У багатьох країнах світу туризм створює нові робочі місця, підтримує високий рівень життя населення та створює умови для покращення платіжного балансу України. Таким чином, туризм займає

провідне місце в сучасній світовій системі і виступає невід'ємною частиною розвитку світового ринку.

З одного боку, нинішній стан туризму в Україні вважається кризовим, пов'язаним із різким зниженням досягнутих обсягів надання туристичних послуг, зменшенням матеріальної бази у сфері туризму та суттєвою невідповідністю туристичні потреби населення Послуги.

З іншого боку, до пандемії спостерігалися високі темпи будівництва туристичних об'єктів, які відповідали світовим стандартам, значне зростання кількості українців, які виїжджають у закордонні поїздки та збільшення кількості туристичних організацій по всій території України. . Складна політична та економічна ситуація в Україні гальмує розвиток туристичної галузі. Невизначеність відлякує потенційних іноземних туристів. Тому для покращення ситуації необхідна перш за все грамотна інформаційна політика, спрямована на створення позитивного іміджу країни.

Містичний туризм має як свої недоліки (слабкі сторони), так і переваги (сильні сторони). Досі ведуться дискусії між туристами, політиками, гостями і жителями міст про доцільність та необхідність розвитку даного виду туризму. У декого з мандрівників чи постійних туристів інколи постає питання – чи з моральної та етичної точки зору можна відвідувати місця чи об'єкти містичного характеру.

Інколи подорожі містичними місцями виконують важливу роль пам'яті про важливі сторінки історії, які ніколи більше не можна повторювати у реальності. Не можна стверджувати однозначно, але буває і таке, що самі туристичні агентства вигадують історії, щоб привернути увагу публіки. Хоча, здебільшого, містичний туризм цікавить люди, які бажають сформувати власне бачення стосовно певних дій, побачивши все вживу та відчувши ту атмосферу, яка охоплює дане місце.

Щоб розібратися та дати вичерпну відповідь щодо можливостей та перспектив розвитку містичного туризму у Київській області, було проведено SWOT-аналіз. Сильні та слабкі сторони, а також можливості і

загрози були оцінені відповідно до спеціально розроблених шкал та побудовано SWOT-матрицю за моделлю наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз можливостей та перспектив розвитку містичного туризму в Київській області

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
Знана кількість місць та об'єктів, сповнених легендами та містичними історіями (S1)	Порівняно висока вартість, додаткові фінансові витрати на добирання у непоширені місця, відсутність транспортної інфраструктури (W1)
Збереження легенд, звичаїв, традицій, сформованих на Київщині чи пов'язані з певним об'єктом; (S2)	Мала поінформованість про цей вид туризму (W2)
	Психологічні фактори людини як бар'єри щодо позитивного сприйняття такого виду туризму: страх, негативні спогади, забобонність, релігійність тощо (W3)
Можливості (O)	Загрози (T)
Велике охоплення та сфера діяльності не розрекламованого виду туризму (O1)	Невідповідність потреб та вимог до реальної картини (T1)
Посилена увага та додаткове залучення інвестиційних ресурсів до місць, де буде поширений даний вид туризму (O2)	Знищення чи псування пам'ятки, забруднення території через часті відвідини туристів (T2)

Джерело: складено автором

Подальші дії полягають у формуванні матриці стратегічного вибору за результатами SWOT-аналізу, у якій запропоновані стратегічні заходи для туристичних компаній залежать від порівняння різних комбінацій: сильні сторони – можливості, сильні сторони – загрози, слабкі сторони – можливості, слабкі сторони – загрози.

Застосування SWOT-аналізу дозволяє встановити зв'язок між сильними і слабкими сторонами, а також можливостями і загрозами. У процесі планування розвитку необхідно поєднати внутрішні можливості (сильні та слабкі сторони) і зовнішню ситуацію (можливості та загрози). Поєднання негативних і позитивних факторів, що впливають на діяльність туристичної фірми ззовні і зсередини, допомагає правильно оцінити можливості, що відкриваються перед організацією.

Таблиця 3.2.

Інтегральні розрахунки можливостей та перспектив розвитку містичного туризму у Київській області

			Можливості (O)				Загрози (T)				
			O1	O2	O3	O4	T1	T2	T3	T4	
Значимість (кі)			5	4	4	5	3	4	4	3	9,25
Ймовірність (рі)			0,75	0,5	0,75	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	
	Значимість (asi)		SO				ST				
Сильні сторони (S)	S1	5	18,75	10	15	12,5	7,5	10	10	7,5	365
	S2	5	18,75	10	15	12,5	7,5	10	10	7,5	
	S3	4	15	8	12	10	6	8	8	6	
	S4	3	11,25	6	9	7,5	4,5	6	6	4,5	
	S5	3	11,25	6	9	7,5	4,5	6	6	4,5	
Слабкі сторони (w)	Значимість (awi)		WO				WT				
	W1	5	18,75	10	15	12,5	7,5	10	10	7,5	346,75
	W2	4	15	8	12	10	6	8	8	6	
	W3	4	15	8	12	10	6	8	8	6	
	W4	3	11,25	6	9	7,5	4,5	6	6	4,5	
W5	3	11,25	6	9	7,5	4,5	6	6	4,5		
165,75			438,75				273				

Джерело: авторська розробка

Дослідження цінової пропозиції містичних турів Київської області в діяльності туристичних фірм Київщини виявило, що ціноутворення є однією з головних сторін маркетингової діяльності, важливим засобом управління, який дозволяє впливати на обсяг прибутку. Більшість туристичних фірм Київської області дрібні або середні (понад 70%), вони обмежені в ресурсах для того, щоб приймати участь у ціновій конкуренції. Ринок туристичних послуг є по суті, ринком покупця.

Імідж туристичного підприємства впливає на визначення ціни. Підвищення якості туристичного продукту (використання замість автобусів – мікроавтобусів, включення до вартості обіду, obu послуг унікального фахівця тощо) обумовлює розбіжність ціє на тури з топонім маршрутом. І якщо споживачі визнають ціну турпродукту відповідною до його якості. Підприємство може лідирувати в конкурентній боротьбі.

На ринку Київської області в основному представлені 1-2 денні тури, це обумовлено близькістю туристичного продукту Київщини. Як правило дводенні тури включають об'єкти розташовані поза межами Київської області. Автор проаналізував ринок містичного туризму Київської області. Результати дослідження зведені у таблицю 3.3.

Таблиця 3.3

Пропозиції на ринку містичних турів Києвом та Київською областю

Тури, екскурсії	Ціна, грн./особа	Тривалість	Турфірма
Сакральними тропами Голосіївського лісу та Китаєвої пустоші (м.Київ)	400	5 годин	Дива Країни
Екскурсія-посвята Прогулянка Православним Подолом з Ніною Белліні	300	3 години	Дива Країни
Місцями сили Видубицького монастиря і тайниБусової гори	350	3 години	Дива країни
Зустрічаємо весну в Хохитві (Богуславщина)	600	1 день	Дива країни
Дивовижний Богуслав та гора Тотоха	650	1 день	ТурБаза
Містичний Київ	550	4,5 години	ТурБаза
Містика Києва	300	3 години	Relax
Таємниці і містика Києва	200 (вартість на групу 7-15 осіб - 3000; 1-3 особи- 2600)	5 годин	Wonders of Ukraine
Містичні історії в нетрях Подолу	300	2 години	Captain. kiev
Місце сили гора Тотоха. Подорож Перезавантаження	950	1 день	Soul Travel
Мвсце сили Трахтемирів. Магія козаків-зарактерників (провідник і відучуй Ігор Титаренко)	980	1 день	Soul Travel
Феофанія та Цілющі купелі (Київ)	600	4 години	Soul Travel
Жіночі місця сили. Чотири стихії.	1050	10 годин	Soul Travel

Тури містичної тематики, відвідання місць сили представлені на туристичному ринку Києва та Київщини. Ці тури включають відвіданням

пам'яток та місць які оповиті легендами або мають «добру» або «погану» відомість. В переважній більшості це екскурсії на кілька годин.

Вартість екскурсій коливається від 200 до 400 грн. в залежності від тривалості. Вартість екскурсійних турів на один день (до 12 годин) становить від 600 до 1050 грн. та залежить від довжини маршруту та наявності або відсутності спеціальних практик оздоровлення та психологічного розвантаження.

Також нами було з'ясовано, що на 2022-2023 р. найбільш активно в напрямку містичних турів працює компанія «Дива країни». Автором наведені містичні тури цієї компанії в таблиці 3.4.

Компанія Дива країни пропонує містичні тури та екскурсії тривалістю від 3 годин до трьох діб та вартістю від 350 до 4600 грн. Всі тури мають чітку спеціалізовану програму, Туристів супроводжує провідник, який є фіхівцею в проведенні практик та ритуалів оздоровлення та набору енергій.

Таблиця 3.4.

Пропозиції містичних турів (містичні, езотеричні тури і екскурсії, практики), що пропонує компанія «Дива країни»

	Тури, екскурсії	Маршрут	Ціна, грн./ особа	Тривалість
1	Тур-практика Чарівна Буша в Веданою (Біла сила)	Київ – Вінниця – Могилев-Подольський – Буша – Могилев-Подольський – Вінниця – Київ	4600	3 дні
2	Тур в Черкаси. Храм Білий лотос – унікальний буддистський храм	Київ – Черкаси – Київ	900	1 день
3	Сакральними тропами Голосіївського лісу та Китаєвої пустоші	М.Київ (Китаєва Пустош – чудовна купель Спасо-Преображенської пустини – Голосіївський ліс–метро Голосіївська)	400	5 годин
4	Екскурсія-посвята Прогулянка Православним Подолом з Ніною Белліні	Поділ	300	3 години
5	Коржовий кут – чудотворні камені, Легедзино – тайни трипільських поселень	Київ – Коржовий кут – Легедзине – Київ	950	1 день
6	Місцями сили Видубицького	М.Київ (Зверинецькі	350	3 години

	монастиря і тайни Бусової гори	печери – Свято-Троїцький Йонінський монастир – Видубицький монастир		
7	Бакота та Кам'янець-подільський	Київ – Кам'янець-Подільський – Бакота – Малиєвиці – ПодлеснийМукаров - Київ	4600	3 дні
8	Холодний яр. Місця сили та казацької слави	Київ – Холодний Яр – Київ	950	1 день
9	Подорож до Кам'яного села-Українського стоунхенджа	Київ– Олевськ – Кам'яне село – Київ	720	1 день
10	Зустрічаємо весну в Хохитві (Богуславщина)	Київ- Хохитва- Київ	600	1 день

Джерело: складено автором за матеріалами [ ]

Також нами було здійснено дослідження діяльності Київського обласного центру розвитку туризму. Цей центр до початку військового вторгнення Росії до України пропонував туристичним фірмам Київської області спеціалізовані тури за наступними напрямками та маршрутами: мистецькі тури, літературні тури, історичні тури. Містичних турів не представлено. Більш детально інформація наведена у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

Пропозиції турів та екскурсій по Київській області

Назва маршруту	Маршрут	Об'єкти маршруту
<i>Мистецькі тури та екскурсії</i>		
Музейна скарбниця Київщини	М.Переяслав-Хмельницький	Музей Заповіту Шевченка, Музей Трипільської культури, Меморіальний музей архітектора Заболотного, Меморіальний музей Сковороди, Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини
Мистецька Яготинщина	М.Яготин – с..Богданівка	Яготинський державний історичний музей, Картинна галерея, Флігель Тараса Шевченка, Музей етнографії, Меморіальний музей – садиба народної художниці України Катерини Білокур
Визначні місця Київського Поросся	С.Пархомівка – м.Біла Церква	Покровська церква 1903-1906 рр, Преображенський собор 1833-1899 рр, Церква Святої Марії Магдалини, Костел Святого Іоанна Хрестителя, дендропарк «Олександрія»

<i>Літературні тури та екскурсії</i>		
Шевченко на Київщині	М.Бориспіль-м.Баришівка-м.БерезаньЮм.Яготин-м.Переяслав-Змельницький	Бориспільський державний історичний музей, пам'ятний знак Т.Г.Шевченку, Баришівський музей Т.Г.Шевченка, Березанський краєзнавчий музей, Флігенль Тараса Шевченка, Музей заповіту Тараса Шевченка
Край Марусі Богуславки	М.Богуслав- с.Саварка	Музей історії Богуславщини Мумориальний музей Івана Сошенка Музей садиба Марко Вовчок
<i>Історичні тури та екскурсії</i>		
Трипільська культура на Київщині	С.Трипілля М.Ржищів	Київський обласний археологічний музей, Музей Прадавня Арата-Україна Ржищівський археолого-краєзнавчий музей
Старожитності Вишгородщини	М.Вишгород	Вишгородський історико-культурний заповідник (музей історії Вишгородщини, гончарний центр часі Київської Русі) святе місце Вишгорода- собор Святих Бориса та Гліба. Екскурсіявздовж Київського моря
Козацькими шляхами Київщини	М.Біла Церква, с.Мазепинці, м.Фастів	Белоцерківськийкраєзнавчий музей, Церква Святого Миколая, Дендропарк «Олександрія» (меморіал на Палыэвэйгоры), Меморіальний комплекс гетьману УкрахнийІвануМазепы та українському козацтву, Фастівськийкраєзнавчий музей Покровськацерква, дуб Семена Палыя (Фастівськелісництво)

Джерело: складено автором за матеріалами [18]

3.2. Авторські пропозиції щодо створення інноваційної програми та калькуляції туристичного маршруту «Місця сили»

Назва: «Місця сили»—це тур місцями наділеними цілющою та сильною енергетикою.

Цільова категорія: дорослі, які цікавляться езотерикою та практиками розвантаження та оздоровлення.

Початкова точка. м.Видубичи (м.Київ)

Кінцева точки м.Видубичи (м.Київ)

Маршрут: Київ –Трипілля–Витачів– Стайки

Тривалість – 2 дні

Маршрут здійснюватиметься по території Київської області. Маршрут розроблено для групи туристів кількістю 15 осіб. Подорож відбуватиметься

автобусом. Наявна буде ночівля в заміському будинку з прекрасним видом, та до програми туру включається вечеря та обід.

В програму туру входить містична програма, яка відбуватиметься ввечері першого дня. Туристи зможуть поворожити, та чудово провести час біля вогнища.

Опис туристичних об'єктів:

Дівич-Гора в селі Трипілля – найвища точка Обухівського району. На її вершині було розташоване слов'янське святилище. Дівич-гора має відношення до слов'янського культу жіночого божества: богині Діви, богині-праматері. На Дівич-горі виявлено також поселення і могильник зарубинецької культури (II ст. до н. е.) і старослов'янське капище (VI ст.). Під загрозою смерті чоловіків не пускали на Дівич-гору. Натомість жінкам шлях завжди відкритий – у всі часи найчастішими гостями тут були ті, хто не міг завагітніти або вагітні, які хотіли народити здорову дитину. Також з горою пов'язують багато легенд та містичних історій про відьом і тому подібне. Саме тут йде розмова про культ Богині-Матері, про трави та зілля, про традиції та обряди наших предків від трипільців до слов'ян.

Гора Красуха розташована у селі Витачив поблизу ТрипILLEDIA. Витачив – в історії спочатку відомий як Новгород-Святополчий, а потім Витачив з'явився як придніпровське місто-фортеця. Красуха є горою антропогенного походження (курган) від часів Антського царства або від часів готського панування до їх поразки від гунів у 375 р. Це типовий курган, який виріс на підвищенні на березі Дніпра між 2-м і 4-м століттями. Вперше про Красуху згадує, ймовірно, готський історик Йордан, який описав місце загибелі місцевого готського ватажка Германариха, який наймовірно схожий на Красуху. Є припущення, що в 375 році на могилі Германариха покоївся син Витимир. д. насипав над Дніпром високий пагорб і назвав його «гарною скелею». Назва поселення, в межах якого знаходиться гора Красуха, ймовірно, походить від назви Витимир.

Красуха, швидше за все, курганний могильник, тому перші поховання тут відбулися ще в IV столітті нашої ери. н.е. Проте після хрещення Київської Русі тут відбувалися перші поховання християн (кінець X-XI ст.). Тому цвинтар на вершині Краса, який діє й нині, вважається одним із найдавніших діючих некрополів України. Тут відбувалися масові поховання різних епох: від епідемій чуми XIV-XV ст. Сторіччя поховань померлих від голоду 1932-1933 років та Другої світової війни. [24]

Поблизу Києва розташоване селище Стайки, відоме озером з блакитною глиною, користь якої важко переоцінити. Джерельна вода, завдяки підвищеному вмісту кисню, наповнює організм людини енергією, надає життєвої сили, сприяє поліпшенню настрою. Саме таку воду часто вважають «живою». Це місце сили боаа дуже потужну енергетику. Знаючі люди їдуть сюди, аби підсилити інтуїцію івилікувати серце. Колись там був кар'єр, але з'явилось джерело і почало вимивати з надр планети частинки блакитної глини, намивання якої можна побачити і по сей день. Саме озеро площею не більше 20-30 метрів в діаметрі і глибиною близько 3-4 метрів. Берег озера – піщаний, що робить його дуже зручними для відпочинку та купання в літню пору року. Людей тут буває дуже мало.

Як свідчать археологічні розкопки, проведені в цих місцях, наші предки уподобали цю територію дуже давно.

Поблизу села Стайки були виявлені фрагменти посуду бронзової епохи, скіфського та ранньослов'янського періодів і дрібна пластика трипільської культури. Були навіть знайдені залишки житлової споруди IX-X ст. Площа цієї археологічної пам'ятки – понад 40 гектарів. Таким чином туристи відвідають найцікавіші місця сили Київщини, розташовані в безпосередній близькості від м.Києв.

Послуги екскурсовода. В продовж всієї подорожі туристів супроводжує висококваліфікований екскурсовод (практик).

Для більш детального опису туру нижче наведена нитка маршруту із зазначенням термінів та місця проведення екскурсій

Таблиця 3.6.

Програма маршруту «Місця сили»:

1-й день (субота)	8.00 – зустріч з членами групи в м.Києві поблизу станції метро Видубичі
	8.30 – виїзд до першої локації
	11.00 – прибуття до першої локації «Дівич-гора». Обряд – благословення пращурів, Роду (за бажанням просять благословення на весь сонячний рік)
	12.30 – виїзд до наступних локацій
	13.30 – прибуття до локації «Гора Красуха»
	13.30-15.00 – перекус в місцевому кафе «Витачів» (пекарня та живий хліб)
	15.30 виїзд до села Стайки
	16.30-17.00 заселення в замський будинок «Терещинки»
	19.00 – вечеря
	20.00 вечірня програма з містичними практиками та відпочинок
	2-й день (неділя)
9.30 – екскурсія до локації озеро Стайки	
13.00 - обід в замському будинку	
14.00 - виїзд до м.Києва	
15.30 - прибуття на локацію «Лиса гора»	
16:30 – прибуття до станції метро Видубичі, та завершення маршруту.	

Джерело : авторська розробка

Для проведення туру уклепані відповідні договори з рестораном та замським будинком, що обслуговуватимуть туристів. При розробленні туру необхідно узгодити проектну документацію з власниками рекреаційних зон.

Таблиця 3.7

Статті калькуляції туру «Місця сили»

№	Назва Статті	Витрати на 1 особу, грн.	Загальна вартість на групу 15 осіб (разом з практиком та водієм), рн.
1	Перевезення автобусом в обидві сторони	400 грн	6000 грн
2	Послуги екскурсовода (практик провідник)	300 грн	4500 грн
3	Ночівля в замському будинку	300 грн	4500 грн
4	Харчування в замському будинку (Вечеря та обід)	150 грн	2250 грн
5	Витрати разом	1150 грн	17 250 грн
6	Винагорода туроператору за організацію туру (10%)	115 грн	1725 грн
7	ПДВ (20%)	230 грн	3450 грн
8	Загальні витрати	1495 грн	22 425 грн

Вартість туру – 1495 гривень.

У вартість туру входить: проїзд комфортабельним автобусом єврокласу (кондиціонер, аудіо, відео); ночівля у заміському будинку; супровід керівника групи по всьому маршруту, харчування (обід, вечеря) екскурсії згідно з програмою.

У вартість туру не входить: індивідуальне медичне страхування на період туру – 120 грн.; особисті витрати та покупки

Популяризація «містичного» туризму є логічним продовженням розвитку туристичної діяльності, яка виявляється у збільшенні кількості івидів туризму у відповідь на розширення туристичних інтересів та попиту. Незважаючи на те, що «містичний» туризм є досить «молодим» видом туризму, розгляду його сутності вже присвячено чимало робіт іноземних та вітчизняних дослідників.

На основі результатів досліджень проведено поділ «містичного» туризму на види, до яких належать туризм катастроф, танатотуризм, містичний туризм та некропольний туризм. Визначено, що велику роль у популяризації «містичного» туризму на рівні окремих туристичних об'єктів відіграє інформаційне, мас-медійне та інфраструктурне забезпечення.

Питання розвитку «містичного» туризму містить великий науковий та прикладний потенціал, розкриття якого потребує подальших досліджень у сферах теоретичних та практичних розробок гармонізації попиту туристів із соціально-економічними аспектами суспільного розвитку.

ВИСНОВКИ

В результаті опрацювання значної кількості наукової літератури та джерел з питань розвитку містичного туризму та у відповідності до поставленої мети і завдань дослідження автор вирішив наступні завдання:

1. Було висвітлено сутність темного туризму, та його різновиду містичного туризму, та охарактеризовано його особливості. Нині «темний» туризм та його різновид містичний туризм, набирає все більше обертів. Це стає популярним видом туризму, адже при відвідуванні «містичних» місць турист відчуває не тільки почуття страху, але поваги до своєї історії. Сьогодні в Україні зростає популярність так званих «містичних» турів. Містичний туризм – це різновид «темного» туризму, подорож до місць, які так чи інакше асоціюються зі смертю, катастрофою чи містикою (або принаймні з чимось «моторошним»). Вона має сильний вплив на наше життя, оскільки тісно пов'язана з нашою історією та має відмінні риси. Цей вид туризму підходить для обмеженого кола людей, які мають свої специфічні інтереси і які з ентузіазмом відвідують так звані місця сили, щоб відчути і насититися потужною енергетикою цих місць. А з цього випливає друга особливість: для задоволення своїх потреб туристам часто доводиться відвідувати інші країни, в силу деяких традицій і законів певні види діяльності заборонені. Так, звичайно, в кожній країні є місця для містичного туризму, але вони не дуже популярні.

2. Розглянуто стан розвитку містичного туризму за кордоном. Найбільшу цікавість до темного туризму проявляють жителі Ботсвани (100%), Маврикію (76%) та Австрії (45%), менш популярним він є в Новій Зеландії (39%) та Сінгапурі (34%). Найменшою популярністю користується в Японії та Бразилії (1%). Як свідчить інтернет опитування на сайті турагента «RGB-TOUR», який працює на ринку туристичних послуг 9 років та пропонує тури по всіх напрямках, а також розробляє містичні тури, що найбільшою популярністю користуються містичні тури до Тибету.

3. На основі аналізу наукових джерел охарактеризовано основні об'єкти містичного туризму на території України. Україна має значний містичний потенціал, який необхідно розвивати, оскільки він принесе додатковий дохід в економіку країни. Проте використання українських містичних ресурсів є незначним, є поодинокі екскурсії містом, які не розкривають усієї суті та таємниці відвідуваних місць. Перш за все, це пов'язано з релігійними переконаннями більшості населення України, але можна орієнтуватися і на туристів, які шукають лише цікаві та раніше невідомі місця. «Містична» спадщина України нараховує близько 20 об'єктів у кожній області: середньовічні замки із загадковою історією, підземелля, печери, собори, городища тощо.

В Україні популярними містичними місцями є Кам'яна Могила (Запорізька область), Музей ім. Гуцульська магія (Івано-Франківська область), Золочівський, Олеський та Підгорецький замки (Львівська область), гора Шевахова (Одеська область), озеро Сомин (Волинська область), замок Паланок (Закарпатська область), Галявина Гроновище (Житомирська область) та ін. Містичний туризм став найбільш популярним на Заході України. Закарпаття найвідоміше своїми середньовічними замками з історіями про привидів. Сьогодні можна почути історії про карпатського сніговика, відьом, лісовиків, мольфаренів – карпатських чаклунів тощо. На Закарпатті набирає популярності демонологічний туризм.

4. Висвітлено перспективні атракції містичного туризму, що сформувалися на території Київщини, їх включеність в туристичні маршрути. Відомими туристичними центрами Київської області є міста Біла Церква, Бориспіль, Переяслав-Хмельницький, Ржищів та інші, які в сукупності з широким спектром закладів сучасної сервісної інфраструктури стрімко трансформувалися в потужні генератори пакетів високоякісних туристичних послуг. Розгалужена мережа внутрішніх транспортних і туристичних коридорів є насиченою готельними і ресторанными комплексами, автокемпінгами, зонами для розваг і відпочинку туристів.

Київщина також налічує чимало містичних місць, та місць сили таких як: Гора Тотоха, Володимирська гірка, Лиса гора, Озеро стайки та інші. Саме ці відомі туристичні місця туристи включають до своїх маршрутів.

5. Розроблено авторські пропозиції до програми та калькуляцію інноваційного містичного туру «Місця сили». Тур включає в себе поїздку до так званих «місць сили» Київщини. Справжнє занурення в містичні легенди цієї землі. Туристи матимуть змогу разом з майстером провідником погрузитись в свої бажання передбачити майбутнє, насичитись потужною енергетикою не типової природи даної місцевості та провести практику з набором сил та енергії, що в такий складний час є дуже важливим для українців. Адже місця сили – це географічні зони, які мають важливі для людей енергетичні поля. З давніх-давен люди на нашій планеті стикаються з незвичайними місцями, які специфічно впливають на психіку людини, а предмети потрапляють у сферу їх впливу. Таким місцям завжди надавали сакрального значення, проводили обряди, будували храми та взаємодіяли з потужною енергетикою цього місця.

Отже, можна стверджувати, що містичний туризм в Україні є перспективним напрямком. У нас наявні багато об'єктів «темного» туризму, які можуть зацікавити майбутніх туристів. Хоч містичний туризм є порівняно новим видом туризму, проте користується чималою популярністю у світі та Україні. Київщина має значний потенціал і ресурсну базу для його розвитку. В Київській області за рахунок пропозиції нових маршрутів є можливість активізувати розвиток сфери туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Александрова А.Ю. Международный туризм. М.: Аспект Пресс, 2002. 470 с.
2. Арайс О., Сологуб Ю. Темний туризм. Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті : програма і матеріали 80 міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів, 10-11 квітня 2014 р. К. : НУХТ, 2014. Ч. 3. С. 482-483.
3. Алістратова К. Е. Містичний туризм: зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні. Географія та туризм. 2013. Вип. 26. С. 93-101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2013_26_15.
4. Аналіз розвитку містичного туризму в Україні та світі URL:https://revolution.allbest.ru/sport/00696421_0.html
5. Аномальний туризм: подорож до незвіданого – туристична бібліотека InfoTour.in.ua URL:<https://www.infotour.in.ua/ryzhov.htm>
6. Аскольдова могила URL:<https://esu.com.ua/article-44453>
7. Володимирська гірка в Києві, Київ. Безвізко.ua URL:[https:// bezviz.co.ua/sights/volodymyrska-hirka-v-kyievi/](https://bezviz.co.ua/sights/volodymyrska-hirka-v-kyievi/)
8. Гора Готоха – місце сили на Київщині URL:[https:// tureligious. com.ua/hora-totokha-mistse-sily-na-kyivshchyni/](https://tureligious.com.ua/hora-totokha-mistse-sily-na-kyivshchyni/)
9. Гора Готоха – місце сили здатне змінити ваше життя! ПоМандруй. URL:<https://www.pomandrui.com.ua/totoha/>
10. Дівич-гора (с. Трипілля) URL:<https://vandrivka.com.ua/divich-gora-s-tripillya/>
11. Дерев'яні сходи на Великій Житомирській – одні з найдавніших в Києві – Рідний Київ URL:<https://kyiv.ridna.ua/2016/10/derevyani-shody-na-velykij-zhytomyrskij-odni-z-najdavnishyh-v-kyjevi/>
12. Заповідник. Місце Сили URL:<https://kolokray.com/uk/f/zapovednik-busha-mesto-sily-.html>

13. Іванов А.М. "Темний" туризм як один з перспективних видів туризму. Бізнес-навігатор. 2011. № 5. С. 186-191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2011_26_36.
14. Ідея для травневих свят: Унікальне озеро з лікувальною глиною лише за 70 км від Києва URL: <https://poglyad.tv/ideya-dlya-travnevyh-svyat-unikalne-ozero-z-likuvalnoyu-glynoyu-lyshe-za-70-km-vid-kyyeva-article>
15. Кулиняк І.Я., Ярмола К.М., Малішевська Б.О. Перспективи розвитку містичного туризму в Україні. Матеріали Міжнародної наукової конференції "Формування сучасної наукової думки" (м. Кропивницький, 31 січня 2020 р.). Кропивницький: МЦНД, 2020. С. 53-56.
16. Курган старша могила URL: https://leksika.com.ua/10970307/ure/starsha_mogila
17. Красуха URL: <https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%83%D1%85%D0%B0.html>
18. Київ знає, чим приваблюватиме туристів URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/kiyiv-znae-chim-privablyuvatime-turistiv/>
19. Київщина туристична. Тури вихідного дня. URL: <https://mykyivregion.com.ua/analytics/cikavi-miscya-tarashanskogo-rajonu>
20. Лиса гора, Київ. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/2464_lysa-mountain.htm
21. Місця сили в Україні: куди поїхати, щоб відновити внутрішню гармонію URL: <https://ukraine.Segodnya.ua/ua/ukraine/mesta-sily-v-ukraine-kuda-poehat-chtoby-vosstanovit-vnutrennyuyu-garmoniyu-1228748.html>
22. Місця сили URL: <https://www.esc.lviv.ua/misc-sulu/>
23. Містика. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/mistyka>
24. Місця сили України. Гиблі і аномальні зони URL: <https://freetravel.com.ua/ua/world/ukraine/place-of-power>

25. Місця сили. Божі сліди, мегаліти та давня енергія предків | Феєрія URL: <https://feerie.com.ua/ua/node/2005>
26. Місця сили: озера, ріки, водоспади – Клуб ОЗ URL: <https://cluboz.net/uk/blog/misczya-syly-ozera-riky-vodospady/>
27. Містична Володимирська гірка у Києві славиться тим, що відновлює сили URL: <http://www.turystam.in.ua/novyny/10037-2014-05-12-18-08-27>
28. Місця сили, місця зла... URL: <https://www.polscha.travel/uk/viznachn%D1%96-pamiatki/tematichn%D1%96-shliakhi/m%D1%96stcia-sili-m%D1%96stcia-zla%E2%80%A6>
29. Місця сили: озера, ріки, водоспади – Клуб ОЗ URL: <https://cluboz.net/uk/blog/misczya-syly-ozera-riky-vodospady/>
30. Місця сили України. Гиблі і аномальні зони URL: <https://freetravel.com.ua/ua/world/ukraine/place-of-power>
31. Містика Чорнобиля, або розповіді Сталкера (фото) URL: <https://kolomyya.org/se/sites/pb/14393/>
32. Містична "Батьківщина-Мати": сон митрополита про меч, дивні смерті та інші легенди. URL: <https://my-kiev.com/news/mistichna-batkivshhina-mati-son-mitropolita-pro-mech-divni-smerti-ta-inshi-legendi.html>
33. Місця сили: топ-5 сповнених магією місць в Україні. URL: <https://coma.in.ua/32952>
34. Національний музей історії України у Другій світовій війні URL: <https://warmuseum.kyiv.ua/ua/museum/monument/>
35. Наймовірніші місця сили в Україні. URL: <https://www.amazingukraine.pro/travel/nejmovirni-misczya-syly-v-ukrayini-foto/>
36. Нечаївка. Загадкові менгіри URL: <https://ukrainaincognita.com/nechaiivka-kompaniivskyi-raion-kirovogradska-oblast-2-2/nechaiivka-zagadkovi-mengiry-mezhovi-kameni>
37. Офіційний сайт туристичної компанії SoulTravel. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/tourism/36458>

- 38.Офіційний сайт туристичної компанії Дива країни URL:<https://dyvakrainy.com>
- 39.Післявійни внутрішній туризм в Україні економічно сильно "просяде", а загодом де...URL:<https://interfax.com.ua/news/general/826786.html>
- 40.Подорожі та війна: якою буде туристична індустрія після перемогиURL:<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436/>
- 41.Савіцька О.П., Савіцька Н.В., Кулиняк І.Я. Формування туристичної привабливості території. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць. 2012. Вип. 22.15. С. 148-154.
- 42.Старше за піраміди і Стоунхендж «місце сили». Таємниці Кам'яної Могили.URL:<https://kolokray.com/uk/f/bakota-mesto-sily.html>
- 43.Топ-7 місць сили в Україні. URL:<https://compass-tour.com.ua/?m1prm=23&show=426>
- 44.Туризм в Україні: проблеми, перспективи розвитку.URL:<https://skole.com.ua/uk/papers/13-turizm/36-turizm ukrproblemi.html>
- 45.Трагедія Бабиного ЯруURL:<https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-dnya-pamyati-tragediyi-babynogo-yaru-2022>
- 46.Туристична діяльність в Україні у 2019 р. Державна служба статистики України.
- 47.Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління?URL:<https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952>
- 48.Урочище Лиса Гора, Київ.URL:<https://find-way.com.ua/oblast/kyivska/kyiv/urochyshe-lysa-hora-kyiv>
- 49.Фастовець О.О. «Темний туризм» як інноваційний вид туризму в Україні. Інноваційна наука, освіта, виробництво і транспорт. Книга 4.

- Частина 2: серія монографій (розділ монографії), Одеса, Купрієнко С.В., 2021. С.92-99.
50. Шильникова З.М. Тенденції розвитку «темного» туризму та його мотиваційні аспекти. Економіка та управління підприємством. Вип.22, 2018 . С. 586-591.
51. Lennon J. J. Dark tourism: Cengage Learning. – EMEA, 2000
52. Fonseca, A. P., Seabra, C., & Silva, C. (2015). Dark Tourism: Concepts, Typologies and Sites
53. Light, D. (2017) Progress in dark tourism and thanatourism research: an uneasy relationship with heritage tourism. *Tourism Management* 61, 275-301.
54. Packer, J. and Ballantyne, R. (2016) Conceptualizing the visitor experience: a review of literature and development of a multifaceted model. *Visitor Studies* 19(2), 128– 143.
55. Stone, Philip ORCID: 0000-0002-9632-1364 (2006) A Dark Tourism Spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism: An Interdisciplinary International Journal*, 54 (2). pp. 145-160. ISSN 1790-8418
56. The pianist. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.szpilman.net>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Гора Тотоха

ДОДАТОК Б

Дівич-гора

ДОДАТОК В

ЛисаГора

ДОДАТОК Г

Володимирськагірка

ДОДАТОК Г

Гора Красуха

ДОДАТОК Д

Озеро Стайки

Озеро Мохове